

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Anja Slana

Analiza civilno-vojaških razmerij leta 2009 in 2010 v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Anja Slana

Mentorica: doc. dr. Maja Garb

Analiza civilno-vojaških razmerij leta 2009 in 2010 v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Analiza civilno-vojaških razmerij leta 2009 in 2010 v Sloveniji

V trikotniku razmerij med političnimi institucijami, družbo in vojsko obravnavamo pojem civilno-vojaških odnosov. Iz normativnih vrednot, ki jih ima demokratična država oziroma so določena z ustavo, ustvari civilna družba navodila, ki jim mora vojska slediti. Vojska je državna institucija s katero se država ponaša in je simbol državne suverenosti in neodvisnosti. Njena glavna naloga je varovanje države in demokratičnih vrednot. Je pa tudi sama ena od institucij političnega sistema, ki poskuša z birokratskimi pogajanjmi v vladi o svojih zadevah sebi v prid vplivati na politične institucije. Tako se skozi upoštevanje družbenih vrednot, ki jih postavi družba in skozi nadzor vojske nad lastnimi zadevami vzpostavi njena legitimnost. Samo bistvo civilno-vojaških odnosov je sodelovanje civilnih in vojaških voditeljev pri oblikovanju obrambe države, kar je bistvo za obstoj države. Slovenija je na začetku tranzicijskega obdobja doživela svojo osamosvojitvev in spremembo političnega sistema, kar je kazalo na napredek pri civilno-vojaških odnosih, saj jih je gradila vzporedno z graditvijo svojih lastnih demokratičnih vrednot, politične kulture in tradicije. Pri tem je bilo sodelovanje med civilno družbo in vojsko dinamično, saj je bila vojska z novim liberalno-demokratičnim sistemom sprejeta pod družbeni nadzor.

KLJUČNE BESEDE: Civilno-vojaška razmerja, legitimnost, politična legitimnost.

Analysis of civil-military relations in 2009 and 2010 in Slovenia

The concept of civil-military relations is dealt with within the triangle of relations between political institutions, society and the army. A civil society creates institutions and rules from the normative values the army must follow and are issued by the democratic state or are defined in a constitution of a state. The army is a national institution which prides the country and is a symbol of national sovereignty and independence. Its main task is to protect a state and the democratic values, as it is itself one of the institutions of the political system that seeks to influence other political institution through bureaucratic negotiations in the government. Considering social values set by the people and through control of the military over its own affairs, a legitimacy of the military establishes. The very essence of civil-military relations is the cooperation of civilian and military leaders in the development of national defense, which is the main point of the existence of the state. At the beginning of the transition period, Slovenia experienced its independence and the change of the political system, which indicated on a positive progress in civil-military relations, as they were built in parallel with its own democratic values, political culture and tradition. In that process, the cooperation between civil society and the military was dynamic, since the army with the new liberal-democratic system was adopted under social control.

KEY WORDS: Civil-military relations, legitimacy, political legitimacy.

KAZALO

KAZALO	4
1 UVOD	6
2 METODOLOŠKI OKVIR	7
2.1 Cilj diplomskega dela	7
2.2 Hipoteza	7
2.3 Uporabljena metodologija.....	7
2.4 Zgradba diplomskega dela	7
3 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	8
3.1 Civilno-vojaška razmerja	8
3.2 Legitimnost	8
3.3 Politična legitimnost	9
4 RAZVOJ CIVILNO-VOJAŠKIH RAZMERIJ	9
4.1 Demokratična teorija o civilno-vojaških razmerjih	9
4.2 Začetki razvoja civilno-vojaških razmerij	11
4.3 Sodobna civilno-vojaška razmerja	13
5 NARAVA CIVILNO-VOJAŠKIH RAZMERIJ	15
5.1 Demokratični nadzor nad oboroženimi silami	17
6 LEGITIMNOST	18
6.1 Politična legitimnost	19
6.2 Legitimnost vojaštva.....	20
7 VOJAŠTVO V SODOBNI POLITIKI	23
7.1 Motivi, priložnosti in ravni poseganja vojske v politiko	23
7.2 Metode poseganja vojske v politiko	25
8 CIVILNO-VOJAŠKI ODNOSI V REPUBLIKI SLOVENIJI	26
8.1 Razvoj civilno-vojaških odnosov v Republiki Sloveniji	26
8.2 Faktorji vpliva na razvoj civilno-vojaških odnosov v Republiki Sloveniji	29
8.2.1 Ustava Republike Slovenije.....	29
8.2.2 Zakonodajna veja oblasti	30
8.2.3 Izvršila veja oblasti	31
8.2.4 Predsednik Republike	31

8.3	Faze razvoja civilno-vojaških odnosov v Sloveniji	32
8.4	Strategija reguliranja civilno-vojaških odnosov v Sloveniji	34
8.4.1	Civilna družba	35
8.4.2	Javno mnenje	36
9	ZAKLJUČEK.....	38
10	LITERATURA.....	40

1 UVOD

Civilno-vojaška razmerja so objekt univerzalne skrbi v modernem svetu. S tem je tema danes še vedno relevantna in vredna raziskovanja. Ideja za raziskovanje v okviru tega diplomskega dela je nastala na osnovi dogajanj na področju civilno-vojaških razmerij v Sloveniji. Dogajanja so bila neposredno preučevalna na podlagi časopisnih člankov dnevnega časopisa Dnevnik.

Civilno-vojaška razmerja so razmerja, v katerih družba nadzoruje vojsko, ki s svojim poslanstvom varuje državo in demokratične vrednote družbe. Načrtovanje obrambe države, njenih vrednot in vrednot posameznika je prilagojeno nacionalnovarnostni politiki. Vrednote so predstavljene kot celota, ki se jo varuje. Pri tem ločeno obravnavamo subjektivni in objektivni nadzor. Civilni nadzor se povezuje z relativno močjo civilistov in vojaških skupin. Legitimnost se v osnovi opredeli kot kakovost, ki opravičuje odnos med vladajočim in med tistim, nad katerim se moč izvaja. Ločili bomo politično legitimnost kot pristojnost političnih institucij nad tistimi, ki jim te institucije vladajo in legitimnost vojaštva, ki je pogojena s strani političnih institucij, ki ji vojaštvo pripada in civilnega okolja na drugi strani. Pričakovanja civilnega okolja do vojske so pogojena z vrednotami, ki naj bi jih vojska izpolnila, kar je osnova njenega poslanstva. Pri tem ne smemo pozabiti na spreminjajoča se razmerja med političnim sistemom in vojsko. Poseg vojske v politiko je odvisen od povezanosti družbe s civilnimi institucijami. Vojaško poseganje je v razmerju med civilno oblastjo, med politično oblastjo ter med vojaškimi profesionalci. Določena prisotnost vojske kot institucija političnega sistema se legitimira z legitimiranjem celotnega političnega sistema.

Z ustavno parlamentarno demokracijo, ki je pravni okvir za novo slovensko ustavo iz leta 1991 (Ur. l. RS, 33/1991), je bila vojska z zakonom o obrambi (Ur- l. RS 103/2004) družbeno bolj predstavljena in transparentna. Graditev civilno-vojaških razmerij v Sloveniji je potekalo vzporedno z graditvijo njene lastne politične kulture. Prišla je z novim zakonom o obrambi (UL RS, št. 103/2004) in s smernicami koncepta o nacionalni varnosti. Pomembna prelomnica pa je bila kot koncept družbene izpostavljenosti vojske v mednarodnem prostoru na osnovi nacionalno varnostne politike Slovenije in politične legitimnosti tudi članstvo v Zvezi NATO (29. marec 2004) in Evropski uniji (1. maj 2004). V pričujočem diplomskem delu bomo tako naredili pregled razvoja, teorije in narave civilno-vojaških razmerij, legitimnost poseganja vojske v politike in politike v vojsko in to predstavili na primeru Slovenije.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Cilj diplomskega dela

Cilj diplomskega dela je raziskati razvoj in naravo civilno-vojaških razmerij, jih konkretizirati in pojasniti njihovo skladnost skozi teorije poseganja vojske v politiko in obratno. Poskušali bomo raziskati v kolikšni meri je poseganje vojske v politiko ali politike v vojsko prisotno v današnji sferi civilno-vojaških razmerij v Sloveniji. Zanimalo nas bo, ali je aktualna dogajanja na področju civilno-vojaških razmerij (iz člankov dnevnega časopisja Dnevnik med letom 2009 in 2010) mogoče pojasniti kot skrb za legitimnost.

2.2 Hipoteza

Civilno-vojaška razmerja ohranjajo normativno skrb varovanja demokratičnih vrednot. V Sloveniji se ta demokratična načela upošteva pri oblikovanju civilno-vojaških odnosov.

2.3 Uporabljena metodologija

Za doseg cilja diplomskega dela bomo uporabili študije primerov civilno-vojaških odnosov in jih analizirali. Podatke bomo zbrali iz sekundarnih virov in jih razvrstili po njihovi kvantiteti. Zbiranje virov bo potekalo sistematično iz različnih znanstvenih in strokovnih knjig, znanstvenih in strokovnih člankov ter iz arhiva dnevnega časopisja časopisne hiše Dnevnik za primere, ki bodo zadevali civilno-vojaška razmerja v Republiki Sloveniji.

2.4 Zgradba diplomskega dela

Diplomsko delo je sestavljeno iz treh delov. Na začetku bo predstavljen razvoj civilno-vojaških razmerij, njihova narava in njihov odnos v razmerju do politike. Sledila bo predstavitev razvoja in primerov civilno-vojaških razmerij v Republiki Sloveniji. V tretjem delu bo sledila analiza ugotovljenih aplikacij civilno-vojaških razmerij na teorijo ter potrditev ali ovržba hipoteze in njen zaključek.

3 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

3.1 Civilno-vojaška razmerja

Pojem civilno vojaških razmerij razčlenimo na pridevnik "civilen": "*ki se ne nanaša na vojsko, vojake; ki se nanaša na necerkvene obrede in nanašajoč se na osebnopravne ali premoženjskopravne odnose*" (SSKJ) in na pridevnik "vojaški": "*nanašajoč se na vojake, vojsko, vojaški poklic*" (SSKJ). Civilno-vojaška razmerja so razmerja, v katerih družba – primarno skozi svoje legitimno izvoljene politike in njihove uradnike – nadzoruje vojsko, ki je bila ustvarjena ravno za obrambo svojih državljanov. Iz normativnega stališča, kot je navedeno v večini ustav držav sveta, civilna družba izda navodila, katerim mora vojska slediti in jih upoštevati. To pomeni, da mora biti vojska politično nevtralna, in da ne more posegati v odločitve politične narave, tako kot tudi civilni voditelji ne smejo posegati v tehnične in profesionalne odločitve vojske (Born in ostali 2006, 3–4). Civilno-vojaška razmerja v širšem smislu zajemajo civilne odnose med vojsko in družbo. V ožjem smislu se nanašajo na odnose med vlado in vojsko. Razmerja ali odnosi? Nekateri avtorji to opredelijo kot civilno-vojaška razmerja, nekateri kot civilno-vojaški odnosi. Ti odnosi ali razmerja obravnavajo tisti del odnosov, ki se nanaša na razmerje med vojsko in politično oblastjo, manj pa tistega, ki se nanaša na razmerje med vojsko in širšo civilno družbo oziroma javnostjo (Garb, 1998, 60).

Demokratski nadzor nad vojsko, torej, kako politične institucije sodelujejo, izvajajo kontrolo nad vojsko in z njo upravljajo, spada med ožji smisel civilno-vojaških odnosov. Poudarek na sodelovanju med politiko in vojaško elito ne sme biti razumljen brez razlage širšega konteksta civilno-vojaških odnosov, saj se odnos med vojsko in družbo odseva skozi zgodovinski, kulturni in politični sistem države (Born in ostali 2006, 4–5).

3.2 Legitimnost

Besedo legitimnost so prvi poznali v rimski pravni in politični književnosti, označevala pa je stanje, ki je v skladu z zakonom. Politični pomen dobi legitimnost pri Ciceronu. Tadić povezuje etimološki pomen besede "legitimnost" z morebitnim intimnih soglašanjem z zakoni, kar pomeni, da bi beseda legitimnost lahko nastala s spojitvijo pojmov legis in intimus (Tadić v Jelušič 1997, 38). V slovarju angleškega jezika je legitimnost zapisana sledeče: "Legitimnost: (a) vlade ali vladarskega naslova suverena: pogoj skladnosti z zakonom ali

načeli, (b) soglasje s pravili ali načeli; zakonitost." Definicije v slovarju se vrtijo okoli vprašanja zakonitosti in pravice, kar v bistvu kaže na določeno tradicionalno razumevanje legitimnosti kot ekvivalenta za legalnost, zakonitost (Schaar v Jelušič 1997, 40).

3.3 Politična legitimnost

Politična legitimnost je osnova političnih institucij o sklepih, zakonih, politikah in kandidatih, ki bodo nastopili politično funkcijo. Legitimnost lahko razlagamo opisno, kar se nanaša na prepričanja ljudi o političnih organih in o političnih obveznostih. Po mnenju Webra je politični režim legitimno sredstvo, kar pomeni, da imajo udeleženci režima nekatera prepričanja ali vero v zvezi z njim. Osnova vsakega sistema oblasti in temu ustrezna pripravljenost ubogati prepričanje, da so ljudje, ki izvajajo avtoriteto, podaljšek ugleda organa, ki ga zastopajo. Legitimnost je za družbene vede pomembna pojasnjevalna kategorija, saj vera v določenem družbenem redu proizvaja družbene zakonitosti, ki so bolj stabilne od tistih, ki izvirajo iz lastnih interesov ali iz običajnih pravil (Fabienne 2010).

4 RAZVOJ CIVILNO-VOJAŠKIH RAZMERICJ

4.1 Demokratična teorija o civilno-vojaških razmerjih

Empirična domena civilno-vojaških odnosov vključuje posredne in neposredne dogovore sklenjene med vojsko in družbo. Mednje spada pravno pogajanje glede financiranja, upravljanja in namenov vojske. Poleg tega pa spada mednje še kompleksno usklajevanje med civilnimi in vojaškimi elitami, tako da se s tem definira in uporabi politiko državne varnosti. Vsaka od teh relacij se razlikuje v njeni obliki in posledicah glede na položaj v demokratičnih, z avtoriteto šibkih, ekonomsko razvitih, obubožanih državah. Enako velja za države v vojni oziroma v miru. Pomemben teoretičen problem za države z razvito demokracijo je obdržati vojsko, ki vzdržuje in varuje demokratične vrednote. To predstavlja problem, saj vojaške vrednote in praksa niso vedno enake liberalno-demokratičnim vrednotam. Vprašanje je, katere vrednote tvegajo največ. Ena izmed teh vrednot je potrebno zanašanje na prisilo v nasprotju z razumom in prepričevanjem kot metoda za reševanje konfliktov. Druga vrednota je dejstvo, da bi morala biti suverenost ljudi in spoštovanje ljudi, ki živijo znotraj demokratične pravne

države, institucionalizirana. To zahteva ustanavljanje pravic – civilnih, političnih in socialnih pravic – s katerimi se ovire, ki bi omejevale avtonomijo posameznikov in njihovih navezav, znižajo do najnižje možne točke. Demokratične družbe so si v določenih splošnih pogledih podobne – npr. v zanašanju na volitve, preko katerih izberejo politične voditelje, ki bodo po zakonu varovali civilne, politične in socialne pravice državljanov in drugih prebivalcev. Dve značilni demokratični teoriji, liberalna in republikanska, ki prevzemata in pojasnita različne pristope k civilno-vojaškemu razmerjem, najdemo v delih Huntingtona in Janowitza (Burk 2002, 1–9).

Liberalna teorija zagovarja dejstvo, da je prva prioriteta demokratičnih držav zaščititi pravice in svoboščine posameznih državljanov. Ta prioriteta predpostavlja, da posameznik živi v svetu, kjer je taka zaščita potrebna – torej v svetu konfliktov, kjer sta posameznikovo življenje in svoboda zasledovanja lastnih ciljev vedno v dvomu. V osnovni izvedbi liberalne teorije Tomasa Hobbesa je varnost v primeru konflikta zagotovljena samo skozi socialni dogovor, ki konstituira državo kot suvereno nosilko moči, katere zakoni so upoštevani v zameno za varnost. Hobbes ni predvideval da lahko to naredijo le demokratične države, a že prva oblika vlade, ki se oblikuje na podlagi socialnega dogovora, definira množico kot demokratično ljudstvo. Liberalno-demokratična država, tako kot je opisana v tej teoriji, izpolnjuje vlogo varuha znotraj politične skupnosti s tem, ko ustanovi vladavino prava, ki je podprta s prisilnimi ukrepi. Glavna skrb liberalnih teoretikov je, kako zagotoviti, da moč suverenosti ni izkoriščena s preobračanjem pravic in svoboščin državljanov. Predlog, ki je znan po Johnu Stuartu Millu, je, da se sledi politiki tolerance in s tem omejuje moč države pri reguliranju in kaznovanju posameznikovih dejanj, tudi v primerih, ko bi bila večinska javnost mnenja, da so ta dejanja napačna. Kako bi to teorijo uporabili v vojski? Ključnega pomena je, da vojska v primeru spopada varuje državo. A kljub temu mora ostati vojska pod nadzorom države (Burk 2002, 9–10).

Republikanska teorija tekmuje z liberalnim stališčem – prva je prioriteta demokratičnih držav, da zaščiti posameznikove pravice in svoboščine. Namesto tega stališča zagovarja republikanska teorija stališče, da bi morala biti prioriteta posvečena podpiranju državljanov in aktivnostim v javnem življenju. Državljanstvo bazira na vključevanju pri obrambi države. Gre za zadevo civilne in vojaške prakse. Rezultati tovrstne participacije so dvostranski. Prvič; udeležba povečuje interes posameznikov, da zasledujejo skupne interese in v individualnem smislu razvijajo občutek odgovornosti za skupno dobro. V kratkem – vzpostavijo se družbene vrednote. Drugič; udeležba v javnem življenju zagotavlja nadaljevanje družbe v obliki republike. Ko državljanska udeležba omahuje, omahuje tudi republika. Dodatno – ko

državljeni kot vojaki varujejo republiko, se interesi vojske in države prekrivajo. Takrat je strah, da bi vojska izzvala republiko, manjši. Zaradi teh razlogov so republikanci manj zaskrbljeni nad življenjem v s konfliktom razdeljenem svetu, kot so z možnostjo, da bi posameznik zanemaril svoje dolžnosti državljana, da zasleduje skupno dobro. Osrednji problem demokracije skozi oči republikancev je vprašanje, kako ohranjati priložnosti in entuziazem državljanov za delo v državnih službah, kako povečati njihovo pripravljenost pri obrambi države. Vprašanje je, kaj skrbi za udeležbo v javnem življenju. Janowitz je naslovil to vprašanje z vidika civilno-vojaških razmerij danes. Problem, kot ga vidi on, je v ohranjanju ideala po vojaku-državljanu v obdobju, ko spreminjajoča narava vojne ne potrebuje več masovne udeležbe posameznikov v vojski, a vendar zahteva, da država vzdržuje veliko število profesionalnih rezervistov. Za Janowitza, kot tudi za zgodnje republikanske teoretike, je bila vojaška služba pozitivna oblika (Burk 2002, 10–12).

Cilj liberalne teorije po Huntingtonu je primarno skrb za to, da civilno-vojaška razmerja ohranjajo sposobnost vojske, da varuje demokratične vrednote s tem, ko premaguje zunanje grožnje. Cilj republikanske teorije po Janowitzu pa primarno skrbi za to, da civilno-vojaška razmerja ohranjajo demokratične vrednote s tem, ko krepijo civilno udeležbo skozi vlogo državljana-vojaka. Teoriji Huntingtona in Janowitza o demokratičnih civilno-vojaških razmerjih sta priznani danes in sta bili priznani tudi takrat, ko sta bili prvič predstavljeni. Njuno raziskovanje se vije skozi več kot eno generacijo, a to kljub temu ni popolno. Medtem ko sta po tradiciji demokratičnega načina razmišljanja obe teoriji v bistvu realni, imata obe pomanjkljivosti na pomembnih področjih, ki jih opisujejo naši normativni standardi, katerim mora vojska zadostiti in hkrati varovati demokratične vrednote in njihovo uporabo. Trajajoča normativna skrb, da vojska varuje in ohranja demokratične vrednote, torej ostaja. (Burk 2002, 12).

4.2 Začetki razvoja civilno-vojaških razmerij

Zgodovinski odnosi, ki zajemajo vlogo vojske v političnem življenju in institucionalno strukturo družbe, imajo nespremenjeno obliko obravnave o njih. Povezave z zunanjimi silami in obseg sporov med elitami se lahko spremenijo nenadoma. Tako lahko zgodovinske odnose vzamemo kot osnovne pogoje za civilno-vojaške odnose, medtem ko zunanje sile narekujejo dinamičnost nove generacije civilno-vojaških odnosov (Albright 1980, 576).

Do konca hladne vojne je bila debata o civilno-vojaških razmerjih domača, torej državna razprava o vojski in o odnosu vojak-država. Izvirna besedila o civilno-vojaških odnosih

izvirajo iz dela Huntingtona: *The Soldier and The State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*, in dela Morris Janowitza: *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*. Diskusija je še vedno aktivna in obravnava teme kot so vojaška ekonomija, tehnologija, kultura in organizacija in druge. Tako imamo na eni strani dobro razvito kodifikacijo vojaškega sistema, na drugi strani pa postaja zmožnost razlikovanja vojske od družbe otežena. Razprava o razmerjih med družbo, vojsko, državo in gospodarstvom se osredotoča na bolj vojaško orientirana združenja. V devetdesetih letih se je kot posledica mirovnih operacij pojavila nova diskusija o civilno-vojaških razmerjih. V kontekstu takoimenovanih kompleksnih humanitarnih operacij so dobile oborožene sile novo vlogo, in sicer tesno sodelovanje s civilnim osebjem, s čimer je bila meja med vojakom in civilistom zabrisana. Govorimo o prvi generaciji civilno-vojaških razmerij. Diskusija okoli vloge "modrih čelad" se je nanašala na tri primarne točke. Prva je bila sprememba vojaškega etosa od proračunskih bojevnikov do nizkointenzivnih mirovnih operacij pod vodstvom šibkih mednarodnih organizacij, ki so se oprijemale abstraktnih humanitarnih vrednot. Aspekt "modrih čelad" in diskusija o njih, torej o tem, kako so spremenile humanitarni prostor in vpliv na razvoj nevtralnosti civilnih delavcev, sta pritegnila veliko politične pozornosti. Diskusija o civilno-vojaških razmerjih in tudi vojaški odnosi sami so se začeli meriti z novo stopnjo civilnih in vojaških zmožnosti s tako imenovanimi Pokrajinskimi skupinami za obnovo (PRT). To so ekipe, ki združujejo tako civilne, kot tudi vojaške elemente, politične svetovalce in razvojne strokovnjake, ki so bili kasneje zadolženi za zagotovitev varne rekonstrukcije države in lokalne vlade. To je koncept druge generacije civilno-vojaških razmerij. PRT in "modre čelade" označujemo kot koncept civilno-vojaških odnosov prve in druge generacije. Obe generaciji pripadata mednarodni domeni in ne državni domeni koncepta vojak-država. Civilno-vojaškim razmerjem in razpravi o njih je skupna ideja o relativno jasni ločitvi med vojaškimi in nevojaškimi formami organizacij in njenimi aktivnostmi, ki pa so lahko združene v kasnejši skupni delovni operaciji. Obe, prva in druga generacija civilno-vojaških razmerji sta orisani z delovanjem civilnega in vojaškega območja kot z dvema upravljalnima območjema, tudi ko gre za celosten pristop (Rosen 2009, 599–601).

Opređeljena prihodnost tretje generacije civilno-vojaških razmerij je zabrisana razlika med vojaškim in civilnim območjem dela. To bi lahko opisali tudi kot izginjajočo funkcijsko razliko med vojsko in drugimi orodji mednarodne politike. Ta zabrisana razlika je v kontrastu med prvo in drugo generacijo civilno-vojaških razmerij, ki ustvarja percepcijo o sporu med vojaškim in nevojaškim. Med njima ostaja trajna razlika. Tretja generacija ne vključuje

neposrednih vdorov v humanitarni prostor; vsako dejanje je podprto z normativnimi trditvami kaj vojska sme in česa ne sme. Te normativne trditve so podlaga za možnost uresničevanja projektov tretje generacije civilno-vojaških odnosov. Seveda je vojska lahko usposobljena in uporabljena za različne namene. Njene omejitve so le normativne predpostavke o vlogi vojske v državnih, mednarodnih in globalnih odnosih. Še vedno je veliko nalog, ki jim trenutni izzivi tretje generacije civilno-vojaških razmerij ne predstavljajo spremembe le v socialno usmerjenih organizacijah ljudi in institucij, temveč tudi v drugih socialnih fenomenih z institucionalnimi okvirji. Lahko jih najdemo na več ravneh komunikacije – na ravni, kjer je sam pojem vojske ustvarjen in na ravni, kjer je mogoče razumeti vojsko kot ločeno socialno organizacijo znotraj širše socialne organizacije, ki ji pravimo družba. Razen praktičnih težav kooperacije, izziv tretje generacije civilno-vojaških odnosov ni le v tem, kje v družbi je vojska situirana, ampak kako je ta prostor ustanovljen kot sistem. Evolucija vojaškega sistema kot socialnega podsistema, ki predpostavlja funkcije drugih podsistemov, vključujoč pravo, politiko, ekonomijo in znanosti, je prisotna že od konca 20. stoletja (Rosen 2009, 607–611).

4.3 Sodobna civilno-vojaška razmerja

Civilno-vojaška razmerja so postala objekt univerzalne skrbi v modernem svetu. Kaj vojske počnejo in kako izgledajo, kje v družbi se umestijo, kako so uporabne – vse to je sodobna skrb, ki zadeva družbo. Sodobna civilno-vojaška razmerja so definirana s štirimi sledečimi pogoji. Prva je globalizacija – to je proces, ki zadeva vsak aspekt našega življenja. Čeprav razum zanika, de je vse neizogibno z ali brez človeškega posredovanja, se globalizacija pojavlja na veliko stopnjah in ji ni konca. Drugi pogoj je proces demokratizacije sveta skozi transparentnost, večplastnost širjenja moči, stvaritev omrežja interakcij. Tretji pogoj je preživetje države – njena zmožnost preživetja in delovanja v spreminjajočem se svetu novih središč in avenij vpliva. Četrty pogoj je predstavitev in legitimnost vojske kot podaljšana roka države in institucija družbe. Bebler pa je na osnovi svoji ugotovitev analiziral civilno-vojaške odnose v sodobnih političnih sistemih skozi njihovo tipologizacijo. Ko je razvil sodobne politične sisteme na kontinumu, kjer levo od sredine razvrščamo sisteme, v katerih prevladujejo civilisti in na desno stran sisteme, v katerih prevladuje vojska, je pri tipologizaciji uporabil enodimenzionalno diferenciacijo. Na sredini tega kontinuma najdemo tri tipe ureditve in sicer enakovredno partnerstvo, kjer obstajata dve ločeni skupini civilnih in vojaških voditeljev, kondominalni ali dvojni tip, v katerem soobstajata dve ločeni hierarhiji, vojaška in civilna, ki si med seboj delita odgovornost in moč ter spojeni sistem, kjer v civilni

politični piramidi oblasti in vojaški hierarhiji nastopajo bolj ali manj isti uradniki (Garb 1996, 24). Demokracije soočene s prihodnostjo imajo le malo izbire in jim ne preostane drugega, kot da nadaljujejo stanje civilno-vojaških razmerij, ki si prizadevajo za naslednje ideje: Strateško učinkovito vojsko in strateško kompetentno civilno družbo. V približevanju civilno-vojaških razmerij je poučno znanje, da je namen države vladati družbi. To nas pripelje do vprašanja, če so lahko civilno-vojaška razmerja ustrezna v vsaki demokratični družbi, glede na to, da naravno avtoritarna vojska zaposluje nasilje. Lahko so – vendar mora bit vojska operativno kompetentna – zmožna opraviti katerokoli nalogo, ki ji je naložena. Zagotoviti mora jasna navodila odločitvenim osebam, v odločanju mora biti socialno odgovorna, zaposleni v vojski morajo biti politično nevtralni. Številni mehanizmi so na voljo pri uveljavljanju nadzora nad vojsko. Zakoni in regulative so med najbolj očitnimi in domnevno odločilnimi, če zagotovijo primarnost pravne države v demokraciji. To je zagotovljeno z ustavo države. Proračuni so verjetno najbolj temeljna oblika kontrole. Proračuni so sredstva za pogojno vedenje, nagrajevanje ali kaznovanje določenih aktivnosti. Doktrina in tehnologija sta tudi mehanizma nadzora vojske, vendar le malokdaj dobita prepotrebno pozornost. Najbolj pomembna pri nadzoru sta nedvomno poslanstvo in kultura. Poslanstvo vojske je pripravljenost na vojno in zagotavljanje varnosti. Kultura pri civilnem nadzoru pa se nanaša na razmerje med družbo in vojsko. Tu pride v ospredje objektivni in subjektivni dejavnik nadzora (Foster 2005, 91–96).

Vloga vojske v družbi je bila redno obravnavana v smislu "civilnega nadzora". Civilni nadzor se povezuje z relativno močjo civilistov in vojaških skupin. Civilni nadzor je tudi dosežen do obsega v katerem je moč vojaških skupin najmanjša. Posledično je osnovni problem definiranja civilnega nadzora v tem, kako doseči zmanjšanje vojaške moči. To poskušamo z dvema teorijama – objektivni in subjektivni civilni nadzor (Huntington 1967, 82).

Objektivni civilni nadzor (maksimiziranje vojaške strokovnosti) pomeni porazdelitev politične moči med vojsko in civilnimi skupinami, ki najbolj ugodno vplivajo na nastajanje strokovnih stališč in odnosov med pripadniki častniškega zbora. Objektivni civilni nadzor je neposredno nasproten subjektivnemu civilnemu nadzoru. Objektivni civilni nadzor doseže svoj konec z militarizacijo vojske, ki nato predstavlja sredstvo države. Subjektivni civilni nadzor doseže svoj konec s civilizacijo vojske, ki predstavlja ogledalo države. Subjektivni civilni nadzor obstaja v več različicah, objektivni civilni nadzor samo v eni. Subjektivni civilni nadzor (maksimiziranje civilne moči) pomeni v najpreprostejši obliki večanje civilne moči v razmerju do vojske. Velikost, različni značaji in različni interesi civilnih skupin to

večanje civilne moči omejujejo, zato je maksimizacija mišljena na podlagi ene skupine ali večih istomislečih civilnih skupin. Bistvo objektivnega civilnega nadzora je priznanje avtonomnega vojaškega profesionalizma, bistvo subjektivnega civilnega nadzora pa je zanikanje neodvisne politične sfere (Huntington 1967, 81–83).

Razumevanje civilno-vojaških razmerij je bilo ovirano z ozko interpretacijo in z nezmožnostjo ustrezne strokovne razlage tega, kaj je res mišljeno s terminom civilni nadzor in točno kako ga razumejo državljani. Ne samo da je študija civilno-vojaških razmerij premalo teoretično podprta, deležna je tudi kritik neskladnosti z realnostjo. Politike ciljajo k širitvam vrlin liberalnih demokracij po svetu, regionalni konflikti pa potrebujejo oblikovalce politike in vojake, da se soočijo z vojaškimi diktatorji in drugimi problemi povezanimi z disfunkcionalnimi civilno-vojaškimi razmerji. Današnja civilno-vojaška razmerja se lahko v večini liberalnih demokracij kažejo v dolgi, dobro obstoječi vladi znotraj liberalno-demokratskega okvirja in v odločitvah voditeljev, ki delujejo v miru, krizi ali vojni (Bland 2001, 528–530).

5 NARAVA CIVILNO-VOJAŠKIH RAZMERIJ

Z vidika legitimnosti oboroženih sil in varnostne politike države v celoti morata biti v vsaki posamezni družbi razrešeni dve vprašanji: "Kakšen tip civilno-vojaških razmerij najbolj ustreza prevladujočim družbenim vrednotam?" in "Kakšen tip civilno-vojaških odnosov najbolj prispeva k varnosti države?" Splošen odgovor bi bil, da zahtevajo zagotovitev varnosti od oboroženih sil vsi (Jelušič 1997, 70).

"Varnost je nejasen in večpomenski koncept, ki ga običajno štejemo med temeljne družbene vrednote, hkrati pa trdimo, da gre pri tem konceptu za okoliščine, v katerih so zagotovljene oziroma zaščitene vse temeljne družbene vrednote. Varnost je torej mogoče opredeliti kot sredstvo za dosego nekega cilja ali kot cilj sam" (Edmonds v Jelušič 1997, 70). Vršec, ki se ukvarja z materializacijo koncepta varnosti, sicer ne razlikuje med varnostjo kot sredstvom in kot ciljem. Svojo razpravo začne s trditvijo, da razumemo varnost kot eno od eksistenčnih človekovih potreb (Vršec v Jelušič 1997, 70).

Varnost je čustveni odziv na to, ali je situacija, v kateri je posameznik ali družba, zaželeno ali ne. V večini družb sodobne civilizacije je varnost družbena vrednota s prednostjo pred vsemi drugimi vrednotami in je hkrati pogoj za zagotavljanje vseh drugih vrednot. Koncept varnosti temelji na zaznavi, na občutkih, kar pomeni, da varnost ne ostaja v materialni obliki,

temveč je tisto, kar posameznik, ali skupina zaznava kot takšno. Kombinacija vsebine koncepta varnosti kot simbola neke zaznave in kot sredstva za doseg cilja se kaže v protislovni situaciji, ko so oborožene sile dolžne ohranjati varnost državljanov in tudi same sebe kot simbol te varnosti (Jelušič 1997, 71). Ko pride do tega, da se oborožene sile opredelijo kot sredstvo za doseg varnosti in kot simbol varnosti same, se zdi, kot da so odgovorne za ohranitev samih sebe celo na račun drugih sestavin vrednostnega sistema, ki jih je prav tako potrebno varovati (Higgs v Jelušič 1997, 71).

Narava civilno-vojaških razmerij se je krepila skozi profesionalizacijo civilnih voditeljev in skozi širok značaj vojaškega poklica. To se nanaša na militarizacijo civilnih voditeljev in na civilizacijo vojaških voditeljev, kar se odraža tudi v novi obliki nacionalne varnosti, v katerem vojaške zadeve niso več ostro razdeljene med zunanje in obrambne zadeve, torej kot v konceptu miru in vojne. Do sedaj je postalo jasno, da mora biti obrambno planiranje prilagojeno nacionalno-varnostni politiki, kar pomeni, da ne more biti planirano le s strani civilnega nadzora vojske, vendar mora biti zajet celoten aspekt obrambnega planiranja državne varnosti (Lyons 1961, 63).

Huntington je postavil tezo, da daje obstoj strokovnega organa edinstveno podlago za sodobna civilno-vojaška razmerja. Kot posledica pojava profesionalnega strokovnega organa je Huntington prešel na problem, ki se je pojavljal v moderni državi – to je cepitev na vojaško in civilno sfero. Ta cepitev je ustvarjala napetost med tema dvema sferama, napetost pa je izpostavila problem civilnega nadzora nad vojaškim osebjem, ki mu je primanjkovalo izkušenj zunaj njihovega strokovnega obsega. Posebno med politiki, ki se ukvarjajo predvsem s cilji državne politike, kar je izven njihovega obsega vojaških kompetenc. Po Huntingtonu obstaja civilni nadzor tam, kjer je podrejenost mogoča, kar pomeni, da državnik sprejme integriteto vojaškega osebja in vojaško osebje ostane nevtrarno in sprejme politične usmeritve državnika. Spremembe pa nastanejo, ko je to ravnotežje porušeno. Subjektivni civilni nadzor ne zajema trdnih mej med civilnimi in vojaškimi voditelji, ampak temelji na skupnih napovedih in mišljenjih (Albright 1980, 555).

Splošni koncept civilnega nadzora je identificiran s specifičnim interesom ene ali več civilnih skupin. Subjektivni civilni nadzor je edina oblika civilnega nadzora v odsotnosti profesionalnega častniškega zbora. V več zgodovinskih različicah je bil subjektivni civilni nadzor identificiran z maksimiranjem moči posamezne vladne institucije, posebnih družbenih razredov in ustavnih oblik. Civilni nadzor je tako identificiran z demokratično vlado, vojaški nadzor pa s totalitarno vlado. Iz tega je razvidno, da bo vojska močnejša v totalitarnih državah kot v demokratičnih. Vzpon vojaške profesije je preoblikoval problem civilno-vojaških

razmerij in s tem otežil prizadevanja civilnih skupin, da povečajo svojo moč nad vojsko. Tako dolgo, kot je bil civilni nadzor samo instrumentalna vrednost določene civilne skupine, je bilo nemogoče zagotoviti splošni sporazum o njegovem pomenu (Huntington 1967, 80–81).

5.1 Demokratični nadzor nad oboroženimi silami

Moderna država je bila skozi zgodovino definirana kot del, ki nadzoruje svojo obrambo. Vojska mora imeti dovolj močno obrambo, da lahko obrani svojo državo pred zunanjimi sovražniki, vendar obstaja pri tem notranja nevarnost, saj se lahko skozi organiziranost vojaških sil ogrozi demokratičnost in vrednote v okviru katerih ta deluje. Demokratični nadzor torej ni samo preprečevanje vojski, da posega po moči, ampak je tudi učinkovito doseganje cilja političnih in vojaških voditeljev, da vojaški interesi ne prevzamejo širših socialnih interesov. Demokratični nadzor nad oboroženimi silami se umešča pod interdisciplinarni predmet civilno-vojaških razmerij. Širitev termina civilne komponente civilno-vojaških razmerij je še posebej pomemben zaradi našega interesa po demokratičnih civilno-vojaških razmerjih, ki poudarja, da prednosti ne daje civilno-političnim elitam, ampak da vidi vojaške odnose z družbo v širšem smislu in na podlagi demokratičnih norm kot so odprtost, transparentnost, odgovornost, legitimnost in pluralizem. Demokratični civilni nadzor nad oboroženimi silami se kaže v dobrem vladanju, ki je definirano kot uveljavljanje moči nad odločitvami in implementacija, ki je učinkovita, iskrena, pravična, transparentna in odgovorna v skladu z vladavino prava. To se navezuje na skupno razumevanje legitimnosti in zaupanja v treh ključnih skupinah, ki so: civilni-politični voditelji, oborožene sile in civilna družba. Državni sistem demokratičnega nadzora je produkt vladnega in institucionalnega dizajna, zgodovine, tradicije in politične kulture. Tako kot je veliko različnih kultur in političnih sistemov, tako je tudi veliko različnih praks in modelov demokratičnega nadzora, kar posledično pomeni, da ni enega enotnega modela demokratične kontrole. Kot kaže zgled bolj zrele zahodne demokracije, je demokratični nadzor lahko izražen v več različnih, vsakokrat legitimnih smereh. To je splošna podlaga vezana na pomanjkljivosti splošnih direktiv, ki jih mora izpolnjevati vsaka članica, ki se pridruži zvezi NATO in mora imeti nadzor nad svojimi oboroženimi silami. V modernih demokracijah se civilni strokovnjaki in vojaški strokovnjaki povežejo pri upravljanju prisile, kar je že ustaljena norma demokratičnega nadzora civilne družbe nad oboroženimi silami. Vendar se pojavljajo tudi izjeme. Lahko se pojavlja nadzor nad oboroženimi silami, ki je učinkovit vendar ni

demokratičen. Civilno demokratičen nadzor nad oboroženimi silami predlaga drugačen tip razmerja med družbo in vojsko. Razumevanje demokratičnega vojaškega profesionalizma zavrača kakršnokoli nadpolitično vlogo skrbništva nad nacionalnim interesom. Skratka, podrejenost ustavnih organov institucijam, ki jim primanjkuje demokratične legitimnosti je osnovno protislovje demokratičnih načel. Mednarodna norma demokratične civilne kontrole oboroženih sil tako obstaja in je postala protislovje za države, ki si stremijo k včlanitvi v zvezo NATO. Norma politične neintervencije na strani oboroženih sil je osnovana na ideji demokratične teorije, ki pravi, da noben posameznik ali skupina ne more predstavljati državne volje, in da lahko le legitimno izvoljen predstavnik govori v imenu ljudstva. S tem profesionalizem implicira tako na politično podrejenost oboroženih sil, kot tudi njihovo podreitev političnim odločitvam ustavno imenovanih državnih organov. Civilno-demokratični nadzor nedvomno zadeva nadvlado demokratično izvoljenih vlad in parlamentov nad političnimi odločitvami, ki zadevajo oborožene sile, kot so definiranje varnostnih groženj, določitev kdaj bo sila uporabljena, strateško planiranje, dodelitev virov za obrambo preko obrambnega proračuna, definiranje misij, odločanje o javnih naročilih orožja, razvijanje kadra in njegovo napredovanje. Karkoli manj od naštetega ni popolna demokracija. Civilna družba ne sme le izvajati nadzora temveč se mora tudi odzivati na potrebe vojaških institucij in jim omogočiti vsa potrebna sredstva in profesionalno avtonomijo, brez prekomernega vmešavanja politike (Mitche v Born in ostali 2006, 7–8).

6 LEGITIMNOST

Legitimnost se nanaša na "zakaj" v razmerju moči. Takšna razmerja se pojavijo tam, kjer obstaja politična aktivnost na podlagi verodostojnih virov in vrednostne dodelitve s pomočjo dobro znane Lasswellove fraze: "Kdo dobi kaj, kdaj in kje." Razmerja moči so pogosto asimetrična, vsebuječ prevlado ene skupine nad drugo. Torej je moč odnosa med tistim, ki vlada in med tistim, ki pravila države izvaja. Če organ opisuje delitev oblasti, v kateri je volja skupnosti priznana, opredeljuje legitimnost *zakaj* je ta volja sprejeta. Tako lahko opredelimo legitimnost kot kakovost, ki opravičuje odnos med vladajočim in med tistim, nad katerim se moč izvaja. Problem legitimnosti je lahko predstavljen normativno ali pozitivno. Normativni koncept legitimnosti se nanaša na vlogo opazovalca, na njegove zunanje kriterije moralne veljavnosti za določeno delitev oblasti. Pozitivni koncept zajema naše opazovanje močnega razmerja in vzpostavitev temeljev na katerih je razmerje osnovano. Vendar namesto

vsiljevanja lastnih moralnih kriterijev, pozitivni pristop opredeljuje našo nemoralnost, naravo in pogoje pogodbe med vladarjem in vladanimi. Moderna razprava o legitimnosti se je pričela z Webrom. Njegov cilj je bilo doseči nevtralno pot pri obravnavanju problema legitimnosti. Weber ne razlikuje med legitimno in nelegitimno dominacijo, vendar eksplicitno prepoznava pluralnost legitimnosti. Kot analitik se Weber izogiba normativnemu konceptu, saj naj bi obstajala več kot ena osnova za legitimno vladanje. Tako identificira tri tipe oblasti, na katerih naj bi bila veljavnost zahteve po legitimnosti osnovana. To so racionalna, tradicionalna in karizmatična oblast (Gow 1992, 14–16).

Racionalna oblast temelji na osnovi zakona. Osnovna značilnost je, da se lahko s formalno-korektno sprejetim zakonom poljubna pravica ustvarja in spreminja. Oblastna zveza je bodisi sama izvoljena ali postavljena, vsi njeni deli so obrati. Upravljavška ekipa sestoji iz uradnikov, ki jih imenuje organ oblasti, državljani pa so jim podrejeni. Tradicionalna oblast temelji na osnovi prepričanja v svetost in moč oblastnikov. Najčistejši tip je patriarhalna oblast. Oblastna zveza je zaključena skupina, kjer gospodar upravlja s služabniki, ukaze pa izpolnjujejo podložniki. Vsebina ukazov je vezana s tradicijo, katere brezobzirno kršenje bi ogrozilo legitimnost njegove lastne, na posvečenosti temelječe oblasti. Na koncu še karizmatična oblast, ki temelji na osnovi čustvene vdanosti osebi oblastnika in njenim danim sposobnostim, karizme, še posebej magičnim sposobnostim, njeni moči duha in govora. Oblastna zveza je zaključena skupina znotraj srenje. Tip ukazujočega je vodja, tip poslušnega pa je učenec. Upravljavška ekipa je izbrana na osnovi karizme in osebne vdanosti, torej ne po strokovnih kvalifikacijah in stanu (Gorenc 1990, 126–130).

Kakorkoli, interpretirati legitimnost kot prepričanje, čustvo ali odnos je kot priznanje prehodnega značaja. Če pustimo ob strani težavnost, ki se nanaša na pravilno oceno teh psiholoških značilnosti, ni lahko odmisлити, da se le te lahko spremenijo čez noč. Takšna zamenljivost je najbolj površna razlaga tako pomembnega koncepta kot je legitimnost, kar postane zgolj produkt majave kolektivne volje in kapric (Gow 1992, 17).

6.1 Politična legitimnost

Politična legitimnost se nanaša na pristojnosti političnih institucij nad tistimi, ki naj bi jim te institucije vladale. Politični upravljavci si morajo vedno znova prizadevati, da prepričajo podanike o upravičenosti svojega delovanja, pri čemer se stalno bojijo, da bodo poslušnost in

lojalnost podanikov prej ali slej izgubili. Po drugi strani se podaniki stalno bojijo politične oblasti, saj upravljavci posedujejo silo v obliki represivnega aparata (Jelušič 1997, 35).

Kaj je vrednost politične legitimnosti? To so tiste normativne vrednosti, ki naredijo državo legitimno. To so vrednote, ki dajejo pravico do uporabe prisile ali uživanja splošne pravne utemeljitve pri uporabi sile (Coakley 2011, 346). Oblast ima v rokah sredstva, s katerimi lahko od državljanov izsili neomejeno pokornost. Pojem legitimno označuje tisto, kar je možno opravičiti brez uporabe prisile. Nasilje nima zgornje meje, in čeprav ima oblast monopol nad nasiljem, je to še vedno nasilje. Legitimna je torej tista država, ki teži k minimizaciji nasilja, to pomeni, da ima legitimna država nadzor nad upravljanjem z naravnimi viri, zakonodajo, sodstvom, policijo, zunanjo politiko, vojsko in državnimi financami, ki z davki skrbi za zgoraj omenjene potrebe. Obrambne priprave so lahko povsem legitimne, saj se mora država zavarovati pred zunanjim napadom. Racionalni argumenti tako govorijo v prid vzpostavitve legitimne države (Kavčič 2011, 65–73).

V procesu legitimiranja je malo spremenljivk, ki bi bile mednarodno primerljive, to pomeni, da so z običaji in s pravnimi normami določeni neki postopki, po katerih poteka pridobivanje legitimnosti (Jelušič 1997, 38). Pravni in politični sociologi so poskušali razmerje med pravom in politiko v sodobnih demokracijah osvetliti s pomočjo pravičnosti in človekovih pravic. Razmerje med pravom in politiko v luči politične legitimnosti se kaže v čedalje večjem izmikljanju politične oblasti od nadzora državljanov. Odpoved politike se tako posledično kaže v vzponu prava, ki je dojeta kot privilegirano orodje za urejanje sporov in regulacijo različnih oblik človeške interakcije (Šumič Riha 2001, 7). Če ljudje verjamejo, da so določene institucije najustreznejše, potem so tudi legitimne. Kot je že opozoril Schaar, se splošna definicija legitimnosti v slovarju angleškega jezika vrti okoli vprašanja zakonitosti in pravice, kar kaže na določeno tradicionalno razumevanje legitimnosti kot ekvivalenta za legalnost in zakonitost (Schaar v Jelušič 1997, 40).

6.2 Legitimnost vojaštva

Demokratski civilni nadzor ne potrebuje le civilnega nadzora, ampak tudi učinkovito vlado, ki se bo spopadla z resnimi vojaškimi zadevami in ne bo dopustila, da bi se prekomerno vmešavanje politike spreobrnilo v politično močvirje brez jasnega izražanja legitimnosti profesionalnega interesa v izpolnjevanju javnih zahtev družbe (Born in ostali 2006, 7).

Razprava o legitimnosti vojaštva v sodobni družbi je povezana s splošnimi vprašanji v zvezi z zaznano legitimnostjo drugih institucij političnega sistema in je pomembna zato, ker imajo oborožene sile zaradi svoje hierarhične ureditve premoč nad vsemi civilnimi političnimi institucijami. Vprašanje legitimnosti vojaštva je zaradi latentne in manifestne narave oboroženih sil odvisno od legitimnosti politične države, ki ji vojaštvo pripada. Manifestno naravo predstavljajo tiste funkcije, ki se opravljajo javno in njihovo nasprotje, latentna narava pa tiste, ki so očem javnosti skrite. V trikotniku razmerij, ki se vzpostavlja med vojaštvom, politično državo in civilnim okoljem je pomembno opredeliti razmerje med vojaštvom in političnim sistemom, ki se ravno znotraj tega razmerja v delu sodobnega sveta še vedno zelo spreminja, to pa nosi značilnosti vmešavanje vojske v civilne politične zadeve. Da se vzpostavi legitimnost oboroženih sil so na strani civilnega okolja podana različna pričakovanja in cilji, ki naj bi bili izpolnjeni s strani oboroženih sil. Ta pričakovanja so posledica tradicionalno določenih norm, zunanjepolitičnih in notranjih okoliščin ter pripravljenosti samih oboroženih sil, da ta pričakovanja izpolnijo. Razprava o problemu pričakovanj in zahtev javnosti od vojaške organizacije srečamo najprej pri Huntingtonu, ki trdi, da se odnos med vojaškimi institucijami in državo oblikuje na podlagi dveh sil: funkcionalnega in socialnega imperativa (Huntington v Jelušič 1997, 68). Funkcionalni imperativ izhaja iz nalog za katere se pričakuje, da jih bo vojska izpolnila. Še posebej takrat, ko gre za nevarnosti, ki ogrožajo varnost države. Socialni imperativ je sestavljen iz drugih, pogosto konfliktnih zadev, ki nastajajo oboroženim silam kot rezultat ideologij, vrednot in kulturnih norm. Zelo hitro se lahko tehtnica prevesi v eno ali drugo skrajnost in kaj hitro lahko oborožene sile izgubijo svojo legitimnost, če preveč časa posvetijo funkcionalnemu imperativu ali ne izpolnjujejo več funkcionalnih obveznosti, zato ker preveč časa posvetijo socialnemu imperativu. Meja, do katere lahko seže spor med imperativoma, je odvisna od intenzivnosti potrebe po varnosti ter od narave in od moči vrednostnega sistema v družbi. Civilne institucije delujejo po svojih internih pravilih priznavanja osebne svobode, razvoja, pluralizma mnenj in enakosti. Oborožene sile bi si glede na svojo hierarhično strukturo to težko privoščile. Če so civilne institucije ogrožene od zunaj, začnejo delovati oborožene sile. Toda preden vojska začne izvajati svojo nalogo, je potrebna določena koncentracija orožja in ljudi ter tudi omejitev nekaterih demokratičnih pravic. Neuspeh pri uporabi sile zmanjšuje legitimnost vojske pri zagotavljanju reda in zakonitosti (Jelušič 1997, 50–68).

Vojska ne daje več tistega, kar se posameznikom zdi, da se nanaša na njihovo varnost. Vsak, ki je poskušal razjasniti razmerja med civilno družbo in političnimi silami se je soočil s problemom posredovanja in poseganja vojske v politični sistem, vsak je poudaril neko novo

točko obravnave, a je s posamezno družbeno ureditvijo mogoče vzpostaviti poseben model njunih medsebojnih razmerij. Finer v zvezi z vojaškim poseganjem v politiko opozarja, da je vojska pojav, ki je stalno aktiven, poleg tega pa je tudi relativno samostojen in neodvisen politični dejavnik (Finer v Jelušič 1997, 86).

Vojaško poseganje v politiko je lahko fizično in nasilno, torej neposredno, lahko pa posega na birokratsko prizorišče in v vladne zadeve, torej posredno. Določena stopnja prisotnosti vojske v politiki se legitimira z legitimiranjem celotnega političnega sistema, saj tudi ta ni nič drugega kot le ena od institucij političnega sistema. Svoj vpliv na državne zadeve lahko izvajajo s svojim specifičnim javnim vedenjem in s podporo določeni politični usmeritvi, vpliv in moč vojske pa sta lahko tudi posledica tistega, kar ji vojska pripisuje. Širina vojaške udeležbe v politiki se razlikuje od obdobja in od države. Znotraj vsake posamezne politične kulture je šele mogoče trditi, kdaj je vojska prestopila svoje norme. *"Vojsko ločevati od vsega, kar je politično, je nesmisel, kajti vojska ima moč. Vse oborožene sile so politično pomembne"* (Welch v Jelušič 1997, 88). Oborožene sile so kot državna institucija same po sebi politična konstrukcija. So simbol politične ideologije na podlagi katere so bile postavljena politična in pravna načela ustavne in politične ureditve. Oborožene sile so simbol državne suverenosti in neodvisnosti. Njihova usoda je delovati kot rešitelj dežele v izrednih razmerah. Zaradi tega so oborožene sile sprejemljive za javnost; zato jih politični avanturizem težko prizadene. Poseg vojske v politiko je samo skrajna oblika vojaškega poseganja v politično situacijo. Vojaški poseg v politiko običajno razumemo kot zamenjavo vladajoče vlade, ki jo vodi oseba, ki ni nagnjena demokratičnim načelom na podlagi katerih je bila izvoljena. Kar pa razumemo kot civilni nadzor nad vojsko je nadzor nad vojsko s strani vlade, ki pričakuje, da bodo oborožene sile izpeljale njene odločitve brez vprašanj in v okviru svojih profesionalnih sposobnosti. Oborožene sile poskušajo odločno vplivati predvsem na tiste zadeve, ki se tičejo njih samih in znotraj ustavnih okvirov na podlagi vodenja in poveljevanja v katerem je največja moč v rokah vlade ali predsednika države. Vojska se, zato da bi usmerila politične odločitve sebi v prid, ustrezno angažira v birokratskih pogajanjih, skrbi za strokovne nasvete vladi in pripravlja osnutke političnih usmeritev, ki jih potem dokončno oblikujejo vladni uradniki. Ta notranji nadzor nad svojimi zadevami in dokaj široka pooblastila v zvezi z institucionalnimi zadevami nacionalne varnosti ob uporabi uradnih pooblastil in izvedenskega posvetovanja pomeni za vojsko dokaj samostojen nadzor nad zadevami (Welch v Jelušič 1997, 89–90).

Vojska ima tako kot druge organizacije ambicije, ki pa niso vedno v skladu z interesi drugih državnih organizacij ali vlade. Prednost vojske je le v tem, da ima na razpolago fizično silo, s katero lahko uveljavi svoje institucionalne interese. Včasih se zgodi, da vojska

ne želi posegati v razmere, vendar po ustavni dolžnosti mora. Primorana je vstopiti v izredne notranje razmere, naravne nesreče in katastrofe, ki presegajo sposobnosti civilnih oblasti, včasih pa je poklicana s strani vlade, da vzdržuje svojo lastno politiko (Jelušič 1997, 91).

Ravno pojem lastnih interesov posameznikov postavlja legitimnost vojske pod kritično luč tistih, ki naj bi ji zagotavljali delovanje. Po eni strani to pomeni, da imajo posamezniki pravico ocenjevati kakovost vojaških prizadevanj in ji njeno delovanje tudi odreči, če ne izpolni njihovih pričakovanj (Laski v Jelušič 1997, 51).

7 VOJAŠTVO V SODOBNI POLITIKI

7.1 Motivi, priložnosti in ravni poseganja vojske v politiko

Država omogoči nastanek vojske in njen obstoj kot posledica obstoja države, ohranjanja njenega obstoja in varnosti njenih državljanov ter nje same. Obstoj vojske neke države je upravičen z nacionalnim interesom, s čimer se potrjuje poslanstvo vojske kot rešiteljice države. To potrjuje tudi njena neodvisnost in suverenost ter nacionalna obramba. Poleg posebnega poslanstva, ki naj bi upravičevalo poseg vojske v politiko, sodi tudi motiv nacionalnega interesa, saj so države prepričane, da so nacionalni interes one same, to pa razumejo kot dolžnost vladati in presojudi, kaj ta interes obsega. Običajno se interes premika od bolj splošnega k manj splošnemu (Finer v Jelušič 1997, 96).

Med predispozicije za poseg vojske šteje Finer tudi razpoloženje kot zavest vojske, da je drugačna od civilnih ustanov, to pa zaradi posebnega vojaškega življenja. To potrjuje prepričanje o lastni pomembnosti in sposobnosti. To so navadno armade z visokim samospoštovanjem, ki si ne dopustijo, da bi jo kdo omalovaževal ali ranil njihov ponos (Finer v Jelušič 1997, 97).

Tudi ko ima vojska vse motive za poseg, to še vedno ne pomeni, da bo do njega prišlo, saj je poleg tega potrebna ustrezna priložnost, kot je naraščajoča odvisnost civilne oblasti od vojske. V času krize in izrednih razmer je podpora vladi nizka. Manj kot ima vlada avtoritete, več se zanaša na silo. Finer je v politični znanosti postal slaven zaradi svoje razvrstitve posameznih družb na različne stopnje politične kulture, ki jih določa slabitev navezanosti javnosti na civilne institucije. Nižja kot je ta raven, več je možnosti za poseg (Jelušič 1997, 98).

Vojaško poseganje v politiko se dogaja v razmerjih med civilno in politično oblastjo ter med vojaškimi profesionalci, torej ko se zoperstavi poskusom vojaškega udara, ali ko je prisiljeno legitimirati vojaško vladavino. Odvisne spremenljivke v prepadu med civilnimi političnimi oblastmi in vojaško elito je odtujenost vojaštva od civilnega življenja, možnost izgube podpore pri državljanih in politične ambicije vojaštva. Vpletenost vojaštva v politiko legitimira prebivalstvo na podlagi zaupanja v civilne institucije, ki morajo biti razvite in učinkovite, torej stabilne, kar onemogoči odkrito vojaško posredovanje (Jelušič 1997, 101).

V širšem smislu predstavlja koncept civilnega nadzora nad vojsko vojaško odgovornost politiki, ki jo vodi politično odgovorna vlada. Pripravljenost je produkt civilnega znanja na področju znanosti in inženiringa ter civilne odločitve o dodelitvi naravnih virov, kot del vojaškega načrtovanja. Istočasno je vojska tista, ki postavi obrambno politiko na preizkus o politični odgovornosti z razkritjem osnov za odločitve javnosti. Kot rezultat tega stalnega preobrata v vlogah je nastala situacija, ki je prinesla civiliste in vojsko v novo obliko odnosov. Ti odnosi so bili vidni le v omejeni meri v organizacijskih spremembah, ki so okrepile obrambno naravnane organizacije. Da bi kar dodobra razumeli vlogo civilno-vojaških odnosov je potrebno razumeti spremembe v značilnostih civilnih in vojaških voditeljev v obrambnih zadevah. Civilni voditelji postajajo "militarizirani" in vojaški voditelji postajajo "civilizirani". Ravno to predstavlja organizacijo bolj transparentno kot se predstavlja organizacija sama, kar je temeljna kršitev tradicije v evoluciji civilno-vojaških odnosov. Centralizacija je bila neizogibna v vojaški organizaciji. Naraščajoči obrambni izdatki so imeli nov vpliv na nacionalno ekonomijo, davke in naravne dobrine, prav tako pa ne smemo zanemariti vpliva tehnologije (Lyons 1961, 54–55).

V politični javnosti se dokazi za legitimnost vojaštva vedno znova preverjajo, saj se stalno pojavljajo trditve, ki dokazujejo, da vojska ogroža delovanje družbenega in političnega sistema zato, ker odžira sredstva in sile družbe ter jih usmerja v nereprezentativne družbene strukture (Sarkesian, v Jelušič 1997, 50).

Civilni nadzor pomeni tudi, da vojska sprejme osnovno normo neposrednega vpliva na politične odločitve. Vojska ima dolžnost, da, medtem ko zagotavlja svoje profesionalno znanje in mnenja pri odločitvah, sprejme civilni nadzor in navodila. Kakorkoli, če vojska zaupa civilni družbi, da ta sprejme legitimne odločitve v njenem imenu, potem je velika verjetnost, da sama ostane nevtralna, torej nepolitizirana. Kljub temu pa je lahko vojaška vpletenost v politične zadeve razumljena kot neučinkovitost in koruptivnost civilne vlade (Kadt v Born in ostali 2006, 8–9).

Brez trdnih dogovorov o prioritetah je malo verjetno, da bi lahko vojska nadzorovala vladno politiko, tudi če bi se civilni organi izognili osnovnim odgovornostim. Največ kar lahko pričakujemo je kompromis med dvema različno stoječima vojaškima odločitvama. Koncept civilne kontrole nad vojsko obsega torej dejstvo, da vojska sama sprejme civilno nadvlado in je po drugi strani del politične vloge pri oblikovanju politike (Lyons 1961, 53).

7.2 Metode poseganja vojske v politiko

Status kateregakoli civilno-vojaškega razmerja bi lahko ocenili s tem, kako delujejo državljani individualno znotraj istomisleče skupine in proti ostalim posameznikom. Civilni nadzor nad vojsko mora biti vključen v individualna prepričanja in odnose in se mora kazati v dejanjih in odločitvah. Teorija civilno-vojaških odnosov trdi, da je civilni nadzor nad vojsko upravljan in vzdrževan skozi odgovornost nadzora med civilnimi voditelji in vojaškimi uradniki v vsaki državi, kjer sta civilna oblast in vojska prisotni. Nadzor je sestavljen iz demokratičnih načel, norm, pravil in odločitev odločanja. Ko so enkrat civilno-vojaški odnosi neizogibni in so potrebni medsebojni odnosi ustanovljeni na nacionalnem režimu, postanejo očitni, dinamika med njimi pa razložena empirično (Bland 2001, 525).

Metode poseganja vojske v politiko so lahko neposredne in posredne. Izbira metode je odvisna od zapletenosti ali urgentnosti situacije, od intenzitete motiva, ki vojsko prisiljuje v poseg ter od politične kulture in norm. V družbah z zrelo politično kulturo (Finer) vojska ne pritiska neposredno na oblast, pač pa to počne posredno, preko skupin (Grizold v Jelušič 1997, 92). Te skupine so politične stranke v katerih so upokojeni profesionalni vojaki ali vojaki, ki so se začasno umaknili iz aktivne vojaške službe. Vojska ima dve politični slabosti, ki ji preprečujeta poseg v politiko – to je tehnična neustreznost za vodenje in pomanjkanje legitimnosti (Finer v Jelušič 1997, 94).

Sodobne armade imajo lasten sistem oskrbovanja, zvez in izobraževanja, vendar jim kljub temu manjka moralna pravica do vladanja. Vladanje s silo ali z grožnjo uporabe sile ne zadošča, še vedno manjka avtoriteta. Moralna neustreznost vojaškega posega je odvisna od tega, kako nemoralno ga vidijo ljudje. To pomeni, da je poseg odvisen od politične formule, ki je občutek o tem, na čem mora temeljiti vladanje. Če je povezanost družbe s civilnimi institucijami močna, potem je poseg vojske v politiko šibak, če pa je povezanost šibka, potem je obseg poseganja in vplivanja vojske na družbo širši. Civilne institucije so kompleks postopkov, ustanov in organov z močno podporo družbe. Kjer so politične organizacije in

stranke močne in številne je vojska močno omejena. Zato Finer razlikuje države glede na njihovo stopnjo povezanosti na civilne institucije, kar določa razvitost politične kulture (Finer v Jelušič 1997, 95).

Močna vojska znotraj močne demokracije je močno orožje v nacionalni obrambi. Uradniki bi lahko bili prepričani v ta aforizem, če bi se sami izobraževali v zgodovini demokracij v vojni, vendar nauk govori drugače, in sicer, da je zmaga odvisna od enotnosti ljudstva, vlade, to, v kar verjame vojska, pa je le pravičen razlog. Enotnost je v prepričanju javnosti in je pogoj za delovanje oboroženih sil v imenu javnega interesa. Glavno, kar je potrebno vedeti o civilno-vojaških razmerjih je to, da potrebuje učinkovita nacionalna obramba politično in vojaško harmonijo, ki je rezultat enotnega koncepta tako vojaških kot civilnih voditeljev (Bland 2001, 537).

8 CIVILNO-VOJAŠKI ODNOSI V REPUBLIKI SLOVENIJI

8.1 Razvoj civilno-vojaških odnosov v Republiki Sloveniji

Ko so zadnji pripadniki jugoslovanske ljudske armade oktobra 1991 zapustili Slovenijo je bil nadzor nad slovenskim teritorijem v celoti prevzet s strani Slovenske teritorialne obrambe in policije. Želja po novem modelu civilno-vojaških odnosov je tako postala neizogibna. V iskanju najširšega možnega dogovora med večjimi političnimi strankami, je bila vključena tudi razprava o novem nacionalnovarnostnem sistemu (Grizold v Bebler 1997, 106).

Nova slovenska ustava leta 1991 (UL RS, št. 33/91-I) je vključevala številne spremembe, ki so se navezovala na socialno-politične in pravne okvire države in sistema nacionalne varnosti. Med najpomembnejšimi so predstavitev ustavno parlamentarne demokracije, delitev na izvršilno, zakonodajno in sodno vejo oblasti, povečevanje vladnega nadzora nad vojaškim proračunom in aktivnostmi, ki zajemajo nacionalno varnost, reorganizacijo Ministrstva za obrambo, ki je prevzela vse odgovornosti nad vojaškim upravljanjem in logistiko (Grizold v Arnejčič in Vah 2001, 177).

Vse to je priskrbelo možnosti za kvalitetno spremembo odnosov med civilno družbo in vojsko Slovenije. Slovenska vojska je postala bolj družbeno predstavljena ter bolj državno in kulturno homogena. Vojska je tako sprejeta pod družben nadzor (Arnejčič in Vah 2001, 178). Vse izvršilne pristojnosti, ki so zadevale obrambo, so sedaj združene v enem samem telesu – torej v Ministrstvu za obrambo. Štab slovenske vojske je tako postal integriran v Ministrstvu

in njegov poveljnik neposredno odgovoren ministru za obrambo (Grizold v Bebler 1997, 106). Pri tem je medsebojno sodelovanje potrebno in včasih tudi izdano, kot nakažemo na primeru članka, ki pravi:

Člani odbora DZ za obrambo so na današnji seji razpravljali o pismu namestnika načelnika generalštaba Branimirja Furlana ministrici Ljubici Jelušič. Ministrica je uvodoma povedala, da je iz pisma razvidnih več vsebin, na katere želi opozoriti Furlan. Med temi je izpostavila odnos med ministrom za obrambo, civilnim nadzorom nad vojaško organizacijo in položajem vojaške organizacije v družbi. Po njenih besedah je vojaški nasvet ena od mnogih presoj, politik pa je tisti, ki mora uravnotežiti zahteve vojaške stroke z zmogljivostmi javnih financ. Pojavljajo se vprašanja izpolnjevanja ciljev in poslanstva vojske v slovenski družbi, komunikacije v ministrstvu in moralnega varstva posameznikov, pa tudi vprašanja, povezana z nakupom osemkolesnikov, je povedala Jelušičeva. Branimir Furlan je v nadaljevanju seje dejal, da je upal, da ga v Državni zbor ne bo, saj je to po njegovih besedah prostor za politične razprave. Poudaril pa je, da njegovo pismo ni bilo namenjeno javnosti, ampak ministrici. "Zame je to med drugim zgodba o zaupanju in zgodba o vlogi vojaške stroke in všečnosti ali nevhčnosti vojaških nasvetov politiki," je še pojasnil (Dnevnik.si 2009b).

Minister za obrambo je civilist, ki je neposredno odgovoren Državnemu zboru in Vladi Republike Slovenije. Slovenski nacionalni sistem je postal bolj transparenten in dostopen parlamentarnemu nadzoru, medijem, empiričnim raziskavam in družbeni kritiki. Splošno sodelovanje med vojsko in civilno družbo je tako izpostavljeno demokratičnemu duhu. Proces depolitizacije vojske je razumljen kot proces, ki je prinesel konec komunističnega nadzora nad vojaškimi silami. Pričel se je takoj po vzpostavitvi samostojnosti in vključil nekatere razsežnosti; razstavljanje politične strukture v vojski – vse komunistične enote so bile razpuščene, politični menedžment pa odpravljen (Arnejčič in Vah 2001, 177–179). Prepričanje ministrice za obrambo Ljubice Jelušič je: *"Slovenija je danes kot samostojna država tudi odgovorna za mir v svetu in lahko vrne to žrtev, ki so jo dajali zavezniški vojaki med drugo svetovno vojno v naših vrstah," je izpostavila Jelušičeva. Vrne pa jo lahko tako, da s svojo vojsko, policisti in civilnimi strokovnjaki sodeluje v mirovnih operacijah po svetu in tako pomaga tistim, "ki še nimajo te sreče, da bi lahko živeli v miru, varnosti, neodvisnosti in svobodi"* (Dnevnik.si 2009c).

Vsi zakoni, ki so poprej omogočali zvezni vojski, da odloča o svojih stvareh avtonomno, so bili sedaj ukinjeni. Profesionalni vojaki so bili sedaj rekrutirani s strani družbenih visokih šol in univerz, preden so prejeli profesionalno vojaško izobrazbo v novem vojaškem centru, ki ga je ustanovilo Ministrstvo za obrambo. Vse te spremembe v političnem, kot tudi v obrambnem podsistemu so omogočale kvalitativne spremembe v civilno-vojaških odnosih v Sloveniji (Grizold v Bebler 1997, 107). Slovenija je gradila svoje civilno-vojaške odnose

vzporedno z izgradnjo lastne tradicije, politične kulture in lastnih potreb, kjer je vzela v zakup osnovne standarde modela civilno-vojaških odnosov v liberalno-demokracijskih državah (Malešič in Jelušič 2005, 213).

Po koncu hladne vojne je veliko držav centralne Evrope, med njimi tudi Slovenija, doživelo spremembe v obliki tveganj in nestabilnosti. Ta tveganja in nestabilnosti so neposredni odgovor na oblikovanje civilno-vojaških odnosov v posamezni državi. Vojska mora biti pod političnim nadzorom, saj s tem zavira avtoriteto med političnimi telesi, torej med Državnim zborom, predsednikom države, vlado in med prevladujočimi družbenimi skupinami. Civilno-vojaški odnosi so odsev socialnega in političnega reda države od avtoritarnega enopartijskega sistema do parlamentarnega sistema, vladavine prava in tržnega gospodarstva, kar je transparentno razvidno v okoliščinah sprememb posameznih držav med tranzicijo v jugovzhodni Evropi. Območje civilno-vojaških odnosov je še posebej pomembno za Slovenijo, saj se je vojna zgodila na začetku tranzicijskega obdobja (Arnejčič in Vah 2001, 175).

Slovenija je poleg ostalih bivših komunističnih držav napravila velik napredek v razvoju civilno-vojaških odnosov po koncu hladne vojne, v obdobju osamosvajanja in pridobivanja integritete. To ni bil samo konec zgodovinskega obdobja, ki je vplival na oblikovanje varnostnega sektorja¹ v Sloveniji, ampak tudi dejstvo, da mora Slovenija sama izoblikovati in ustanoviti politične institucije in vlado. Politična elita je želela pričeti z izvajanjem značilne obrambne politike, ki je osnovana na demokratičnih odnosih znotraj varnostnega sektorja. Potrebna je bila ponovna pridobitev legitimnosti obrambnega sistema, ki je bila izgubljena v nesoglasjih med bivšo Jugoslovansko armado in Slovensko civilno družbo v osemdesetih letih. Vzporedno tem razvojem se je izoblikovala tudi frazeologija. V javnosti je bila velika javna razprava o depolitizaciji oboroženih sil, o spoštovanju človekovih pravic znotraj vojaške sfere, o civilno-demokratičnem nadzoru vojske in o transparentnosti obrambne politike in obrambnega proračuna. Večstrankarski sistem, reforme in nove politične institucije niso takoj sovpadle s civilno-vojaškimi odnosi, prav tako pa se niso razvile v demokratične odnose med obrambnim sektorjem in civilno družbo. Pokažejo se tudi nekateri zapleti v zakonodajni, sodni in politični kulturi znotraj civilno-vojaških odnosov, ki poudarjajo, da so civilno-vojaški odnosi sofisticiran fenomen in zahtevajo strpnost pri oblikovanju. Znotraj konteksta tako pokažemo, da je civilna družba izjemno pomembna pri oblikovanju civilno-vojaških odnosov (Malešič in Jelušič 2005, 211–212).

---

¹ Varnostni sektor je kot vojaška formacija ustanovljena s strani države z namenom zaščite države in njenih državljanov. Kot organizacija, ki zagotavlja varnost.

Sociologija se je največ in najprej ukvarjala z vojsko, saj so se ravno skozi vojaško sociologijo razvile temeljne kategorije preučevanja vojske, ki jih danes uporabljajo vse druge znanosti, med njimi tudi civilno-vojaška razmerja. Preučevanje razmerja med oboroženimi silami in družbo pravzaprav prispeva k razumevanju nikoli do konca raziskanih vprašanj o miru in vojni (Jelušič 1997, 18).

8.2 Faktorji vpliva na razvoj civilno-vojaških odnosov v Republiki Sloveniji

Veliko držav oblikuje civilno-vojaške odnose in demokratično-politični nadzor nad oboroženimi silami na podlagi zgodovinskih izkušenj ter kulturne in politične tradicije. Vendar obstajajo tudi manj pogosti dejavniki, kot so trdni pravni in ustavni okvir, odgovornost oboroženih sil vladi preko ministra za obrambo, sodelovanje civilnih in vojaških strokovnjakov pri oblikovanju obrambnih zahtev, politike in proračuna, delitev profesionalne odgovornosti med civilno in vojaško sfero, prevlada in nadzor parlamenta nad oboroženimi silami in obrambnimi zadevami na splošno ter notranja in zunanja transparentnost varnostnih in obrambnih zadev. V Sloveniji je edini pravni odgovor na civilni nadzor nad obrambnim in varnostnim sektorjem utelešen v Ustavi Republike Slovenije (UL RS, št. 33/91-I), v Zakonu o obrambi (UL RS, št. 103/2004) in v drugih pravnih aktih. Pravni okvir je zelo pomemben za razumevanje umestitve civilno-vojaških odnosov v njihov lastni pravni in zgodovinski okvir (Malešič in Jelušič 2005, 213–214).

8.2.1 Ustava Republike Slovenije

Ustava Republike Slovenije (UL RS, št. 33/91-I) zagotavlja pravni okvir, in sicer s sprejetjem večstrankarskega sistema delitev na izvršilno, zakonodajno in sodno vejo oblasti, s sprejetjem nacionalne varnostne politike Državnega zbora in utelešenjem vseh izvršnih obrambnih aktivnosti s strani enega organa, t.j. Ministrstva za obrambo pod vodstvom civilista. Ustava (UL RS, št. 33/91-I), Zakon o obrambi (UL RS, št. 103/2004) in drugi akti so podlaga za razvoj demokratičnih civilno-vojaških odnosov s sledečimi značilnostmi: Nasprotje med civilno in vojaško močjo, vodenje oboroženih sil je pod poveljem Predsednika Republike, vse ključne odločitve o nacionalni varnosti so izvedene s strani Državnega zbora, vloga vojske v odločitvenem procesu je strogo profesionalna in ne politična, vojska je depolitizirana (Malešič, Jelušič 2005, 215–216).

8. 2. 2 Zakonodajna veja oblasti

Zakonodajna ter izvršilna oblast in Predsednik Republike skupaj izvajajo ustavno-civilni nadzor nad vojsko v Sloveniji. Politični nadzor se nadaljuje preko zakonodajne oblasti, torej skozi Državni zbor in njegove odbore. Glavni problem takega nadzora je v nezadostnem usposabljanju tistih, ki implementirajo ter v funkcijski zadostnosti zakonodaje, ki ne določa natančnih kriterijev in pogojev za nadzor. Osnovni element v civilno-vojaških odnosih je ravnotežje med civilnimi in vojaškimi faktorji v odločitvenem procesu. Vzpostaviti ravnotežje v pogojih, ki nimajo jasnega zakonodajnega okvira je izjemno težko, vendar ni nemogoče. (Arnejčič in Vah 2001, 183).

Državni zbor izvaja svojo kontrolo nad varnostnim sektorjem s sprejemanjem zakonov in državnega proračuna. Odbor za obrambo bi moral biti najmočnejše in najbolj profesionalno telo parlamenta. Vendar je v nasprotju s tem sestavljen z malo obrambnimi strokovnjaki in mnogi med njimi niso imeli nobene direktne izkušnje s Slovensko vojsko. Tako je Odbor za obrambo pogosto izzvan s strani obrambnega ministra. Vodja poslanske skupine Zares, Cveta Zalokar Oražem se je pri zadevi Patria odzvala takole: *»Na takšne njihove predloge so, kot je dejala, vseskozi dobivali pojasnila, da bodo izdelana določena pravna mnenja, ki naj bi ugotovila, kakšne bi bile lahko posledice takšne prekinitve, vendar mnenja do danes še niso bila izdelana. Zato jih v PS zanima, na osnovi česa se je ministrica za obrambo Ljubica Jelušič nedavno odločila, da se gre "v nadaljnje postopke in pogajanja" z Rotisom o nekaterih spremembah pogodbe«* (Dnevnik.si 2009e).

Dejanja obrambnega ministra so izpostavljena nadzoru in pritiskom Obrambnega odbora Državnega zbora ali od Državnega zbora kot celote. To je potrdil tudi državni sekretar na ministrstvu Uroš Krek in sicer s tem, ko je zatrdil: *"Slovenska vojska opravlja svoje naloge v skladu s zakonodajo, predpisi in usmeritvami ministrice za obrambo Ljubice Jelušič, ta je tudi pod stalnim nadzorom državnega zbora"* (Dnevnik.si 2010d).

Odbor za obrambo je vedno voden s strani člana parlamenta iz ene od opozicijskih strank, navadno največje. Izjeme so se pojavile leta 2011, ko je bil za predsednika Odbora izvoljen Franc Jurša član Desus-a iz koalicijske stranke. Dejanja Ministra za Obrambo in aktivnosti Ministrstva za obrambo so pod stalnim nadzorom družbe. Med letoma 1990 in 1995 se je nekajkrat zgodilo, da je minister za obrambo prikril zaupne informacije o pripravljenosti oboroženih sil Predsedniku Republike in Poveljniku oboroženih sil. To se je potrdilo tudi z namernim ustvarjanjem napetosti in škandalov. O tem je spregovorila tudi ministrica za

obrambo med leti 2008 in 2011 Ljubica Jelušič ki pravi: *"Politična kultura v slovenski družbi ne omogoča posameznikom, ki po strokovni plati sodelujejo pri projektih, da bi bili ustrezno moralno zavarovani. Pojavljajo se vprašanja izpolnjevanja ciljev in poslanstva vojske v slovenski družbi, komunikacije v ministrstvu in moralnega varstva posameznikov, pa tudi vprašanja"* (Dnevnik.si 2009b). Državni zbor potrebuje več znanja o obrambnem sistemu, da se lahko odloča o zadevah, ki zajemajo obrambni sektor in s tem tudi možnost izvajanja nadzora nad oboroženimi silami. Neprofesionalnost in pomanjkanje znanja kažeta na nezmožnost bolj učinkovitega odločanja o obrambnih zadevah in interesih in ni resen partner v nadzoru sil. Kot posledica je strokovna avtonomija v veliko primerih predmet nadzora, namesto da bi se nadzorovalo reševanje problemov, ki naj bi bili civilno nadzorovani, kot je obrambna politika, vojaški in obrambni proračun (Malešič in Jelušič 2005, 216–218).

8. 2. 3 Izvršila veja oblasti

Izvršilna oblast opravlja drugi del ustavnega nadzora. Pravno zavezujoče je da vlada sodeluje v aktivnostih, ki zajemajo obrambo. Te aktivnosti so obrambni proračun, kadrovska politika, vodenje vojaških predpisov s pomočjo pravil in predpisov in določitev za izvajanje nalog pooblaščenih osebe v oboroženih silah in v delu obrambne strukture. (Arnejčič in Vah 2001, 184). *"Vlada je na seji 4.2. 2010 sprejela slovensko izhodno strategijo 2010-2013, ki vsebuje nabor ukrepov in reform za izhod iz krize, je na novinarski konferenci po seji vlade povedal predsednik vlade Borut Pahor. Slovenija je s tem po njegovih besedah ena izmed prvih držav, ki je na ravni vlade sprejela izhodno strategijo"* (Dnevnik.si 2010d).

8. 2. 4 Predsednik Republike

Po Ustavi Republike Slovenije, predsednik države nima močnega položaja, je neizvršni predsednik in poveljnik Oboroženih sil. Predsednik vlade vodi Nacionalni varnostni svet, vendar tudi tu predsednik države nima vpliva, saj je tudi Nacionalni varnostni svet samo svetovalna funkcija (Malešič in Jelušič 2005, 218). Predsednik Republike kot vrhovni poveljnik oboroženih sil, da na predlog vlade soglasje k načrtom obrambe države. Pooblaščen je tudi za odločitev, po priporočilu vlade, da napoti vojsko v primeru agresije naproti sovražniku, ko se parlament ne more zbrati (Grizold v Bebler 1997, 106). V praksi se to kaže v tem, da je v času miru ključen pri vodenju obrambni minister, ki je civilist, član trenutno vladajoče koalicije. Predsednik vlade lahko preglasi dejanja obrambnega ministra. Štab Slovenske vojske je del Ministrstva za obrambo in tako načelnik Generalštaba ni neposredno

odgovoren Predsedniku Republike. Vendar enkrat na leto načelnik Generalštaba neposredno poroča Predsedniku Republike o stanju o oboroženih silah v navzočnosti ministra za obrambo. Obrambni sektor je bil od začetka osamosvojitve Slovenije zelo težaven vladni sektor. Med letoma 1990 in 2003 je bilo veliko vplivnih ministrov, ki so bili primorani odstopiti ali so bili prerazporejeni na drugo delovno mesto. V tem času je bilo sedem različnih ministrov, s treh različnim parlamentarnih strank (Malešič in Jelušič 2005, 218).

8.3 Faze razvoja civilno-vojaških odnosov v Sloveniji

Civilno-vojaški odnosi v Sloveniji so se razvijali skozi veliko faz. Konec osemdesetih let, ki ga imenujemo tudi "slovenska pomlad" ali prva faza, je značilen po intenzivnosti odnosov med institucijami civilne družbe, vojske in državnih organov (jugoslovanski in slovenski). Institucije civilne družbe kot revija Mladina, Fundacija za človekove pravice, so bili mehanizmi civilne kontrole vojske in državnih organov. Odločilen premik v civilno-vojaških odnosih je prišel z desetdnevno vojno v Sloveniji in v obdobje zatem. S formacijo nove države je bila Teritorialna obramba transformirana v Slovensko vojsko. Država je gradila elemente novega obrambnega sistema, ki je dosegla novo dimenzijo s sprejetjem Zakona o obrambi (UL RS, št. 103/2004) in Resolucijo o smernicah koncepta nacionalne varnosti Republike Slovenije. Tudi Strategija o nacionalni varnosti in Strategija o obrambi sta bili sprejeti; to je konec druge faze. Zgodnja devetdeseta leta značilno zaznamujejo regulativni pristopi v praksi civilno-vojaških odnosov, oziroma tretja faza razvoja civilno-vojaških odnosov. Poudarek je bil na odnosih v ožjem smislu, torej odnosi med državnimi organi in vojsko. Profesionalne civilne institucije, kot so bile nevladne organizacije in Univerza, niso sodelovale pri oblikovanju slovenske obrambne zakonodaje. V razvoju civilno-vojaških odnosov, ki je sledil, je bilo namenjene zelo malo pozornosti pri razvoju njihove kompleksnosti in pri gradnji sistema nacionalne obrambe. Regulativni pristop še vedno dominira pri oblikovanju civilno-vojaških odnosov v Sloveniji. Administrativna preobrazba nacionalnega varnostnega sistema kot samostojnega sistema ne zagotavlja uspešnega delovanja Sistema nacionalne varnosti. (Arnejčič in Vah 2001, 198–199).

Osamosvojitve Slovenije in prehod iz nekdanjega avtoritarnega režima v demokratično politično ureditev je eden izmed ključnih dejavnikov, ki so bistveno vplivali na spremembo delovanja ključnih političnih institucij slovenske države, njenih oboroženih sil ter njunih medsebojnih odnosov in razmerij. Tudi področje civilno-vojaških odnosov je z osamosvojitvijo Slovenije doživelo tektonske spremembe. Kot mejnik, ki je bistveno vplival

na spremembo civilno-vojaških odnosov v Sloveniji je mogoče identificirati odločitev za ukinitve služenja vojaškega roka in prehod na popolnoma prostovoljne oborožene sile. Poklicne oborožene sile zahtevajo in pričakujejo drugačen odnos do civilnega okolja in obratno, kot pa oborožene sile, ki se dopolnjujejo z obvezniki. Med pomembne prelomnice v "življenju" Slovenske vojske in tudi slovenske države pa prištevamo tudi polnopravno članstvo v zvezi NATO (29. marec 2004). Tudi članstvo v Evropski uniji (1. maj 2004) je prelomen trenutek, pa čeprav je imelo članstvo v zvezi NATO večje neposredne posledice za Slovensko vojsko, saj se Slovenija kot članica zveze NATO vključuje v dejavnosti Zavezništva in si prizadeva igrati čim bolj vidno vlogo. Družbena izpostavljenost vojske se pokaže iz predstavitve njenega dela javnosti preko ministrice za obrambo, ki je izpostavila: *"Afganistan ostaja "naša skupna skrb v okviru Nata, vse bolj tudi v okviru EU, vsaj od leta 2001 pa tudi v okviru ZN", je na današnji slovesnosti ob vrnitvi 10. kontingenta Slovenske vojske v silah ISAF v Afganistanu in zadnjega kontingenta Slovenske vojske v operaciji v Čadu«* (Dnevnik.si 2009a). Pri analizi sprememb v odnosu med Slovensko vojsko in civilno družbo je mogoče uporabiti tezo znamenitega ameriškega vojaškega sociologa Charlesa Moskosa o institucionalnosti oz. poklicnosti vojaške organizacije. Moskos je razvil svojo institucionalno/poklicno tezo z namenom, da bi dosegel vseobsežno razumevanje teženj znotraj vojaške organizacije (Juvan 2011, 29–30).

Stopnja razvitosti politične kulture in civilnih političnih institucij v Sloveniji predpostavlja skladnost obnašanja profesionalnega vojaka z načeli v modelu popolne civilne prevlade nad vojaškimi oblastmi (Jelušič 1997, 225).

Politična legitimnost Slovenske vojske je posledica funkcionalne legitimnosti pridobljene z vojno z JLA, ko je skupaj s slovensko policijo odigrala pomembno vojaško vlogo, hkrati pa je njena politična legitimnost posledica legitimnosti političnega režima v Sloveniji. Je torej reflektirana ali izpeljana legitimnost. Slovenska vojska bo del svoje politične legitimnosti utemljila na svoji vlogi v konceptu evropske varnosti, pri čemer mora biti razrešeno temeljno vprašanje zunanjepolitične strategije Slovenije v obliki nevtralnosti ali dvostranskih vojaških sporazumov ali kolektivne varnosti ali članstva v zvezi NATO. S tem Slovenska vojska postaja mednarodni politični dejavnik. Državljeni sprejemajo oborožene sile takrat, ko sodijo, da izpolnjujejo predpisane funkcije, kar pomeni, da mora obstajati določena enotnost predstav oboroženih sil in družbene skupnosti o operativni in odvrtačni funkciji oboroženih sil (Jelušič 1997, 217–220).

8.4 Strategija reguliranja civilno-vojaških odnosov v Sloveniji

Eden izmed ključnih notranjepolitičnih vidikov civilno-vojaških odnosov v Republiki Sloveniji je strategija reguliranja vojaških odnosov v družbi. Glavno načelo in cilj strategije v mirnem času je pridobiti podporo javnosti za vojaške aktivnosti. Tako si vojska poskuša zagotoviti legitimnost za svojo dejavnost v družbi. V demokratičnem političnem sistemu je pričakovati, da obrambne sile delujejo v skladu s pričakovanji javnosti in se podredijo civilno-političnemu nadzoru. Tako lahko vojska in celotni nacionalni varnostni sistem oblikuje svojo javno podobo in vpliva na javno mnenje. Javno mnenje je odvisno od predstavljene stopnje ogroženosti. Promocija politike znotraj vojaške hierarhije in administrativnega sektorja ter spoštovanje sankcij družbene skupnosti bo pomembno za komuniciranje oboroženih sil z javnostjo. Odvrčalna moč oboroženih sil bo merilo za določanje podpore vojske z državnega proračuna. Vojaški profesionalizem kot ključni dejavnik funkcionalne legitimnosti za vojsko pomeni ne samo večina izvajanja nasilja ampak tudi sposobnost upravljanja z njim (Jelušič 1997, 214–215).

Ministrstvo za obrambo je pomemben faktor vplivanja na podobo vojske v javnosti. Javnost bolj podrobno spremlja kadrovske politike vojske, kot si vojska sama misli. Temu je tako zlasti v času tranzicije, kjer si vojska ustvarja svojo vlogo v družbi. Družba v državah v tranzicij pogosto primerja družbeni položaj uradnikov s položajem vojaških uradnikov, ki se še vedno oblikujejo. Nepravični položaji se še vedno pojavljajo pri civilnem osebju v vojski in med vojaškim osebjem v obrambnem sistemu. Minister za obrambo predlaga načelnika Generalštaba Slovenske vojske, kar je temeljno načelo civilnega nadzora nad vojsko. Vlada nadzira kadrovske popolnitev osebja Ministrstva za obrambo in da soglasje pri imenovanju upravnega osebja (Arnejčič in Vah 2001, 195–196). Dobro regulirana kadrovska politika in promocija je osnova za razvoj demokratičnih civilno-vojaških odnosov, čemur lahko nasprotujemo s primerom generala Gutmana:

General Gutman je človek, ki v Slovenski vojski predstavlja preteklost. Nosi visok čin, zaseda najvišji položaj, politikom zna pokrivati hrbet in nima zahtevane izobrazbe. Nima niti nikakršne osebne izkušnje sodobnega življenja vojske, ki večinoma poteka v operacijah na tujem. Takšnih ali podobnih visokih častnikov z velikim vplivom je v generalštabu in na višjih poveljstvih precej. Medtem pa na najnižji ravni – v bataljonih – skupaj z vojaki rastejo mladi, motivirani častniki, ki vsi po vrsti izpolnjujejo potrebne formalne pogoje, govorijo tuje jezike in dobivajo izkušnje v mednarodnih operacijah. Ti ljudje se počasi dvigujejo po vojaški piramidi proti vrhu. Takšen stotnik bi na primer s svojimi izkušnjami in znanjem kakšnega polkovnika ali brigadirja "namazal na kruh". A mu to nič ne pomaga, saj naš prototip profesionalnega stotnika hitro trči ob inertnost, ki leži nad njim. Ta inertnost brani samo sebe. Problem ni od včeraj. Da obstaja, so strokovnjaki opozarjali že najmanj pred 15 leti, pa

ni bilo nikoli političnega konsenza, da vojska je in bo, zato bi bilo treba stvar sistemsko rešiti. Tako politika sredi devetdesetih let ni imela poguma izpeljati predčasnega upokojevanja vojnih herojev, ki so v miru predvsem cokla kakovostnemu razvoju. Vendarle je bil sprejet zakon, da morajo vsi pridobiti zahtevano izobrazbo. A kaj, ko je izvajanje zakona trčilo ob brigadirja Antona Krkoviča, ki mu v vseh teh letih ni uspelo diplomirati. Namesto da bi morali Krkoviči sprejeti posledice, so zanje spisali novo zakonsko določilo, ki mu je dalo izobrazbeni odpustek. In so načela spet padla v vodo" (Praprotnik 2009).

Ministrstvo za obrambo je pretežno sestavljeno iz civilistov, kar je v nasprotju z zgradbo, ki je bila sestavljena na federalni ravni obrambnega sistema v bivši Jugoslaviji. Številne prakse iz bivše Jugoslavije so bile odpravljene in pozabljene, čeprav so bile med njimi tudi dobre. Nadzor civilne družbe je bil okrepljen nad oboroženimi silami ravno zaradi kritik proti bivši Jugoslovanski armadi. A vendar se Bebler s tem ne strinja in poudarja, da je visok odstotek civilistov v obrambnem sektorju v Sloveniji ravno zaradi pomanjkanja intelektualnega znanja in neštevilnosti vojaških strokovnjakov (Malešič in Jelušič, 2005, 219–220).

8. 4. 1 Civilna družba

V času bivše Jugoslavije, bolj točno v drugi polovici leta 1980, je slovenska civilna družba pokazala občutljivost glede posega vojske v civilno sfero in poskusa militarizacije družbe. Skozi čas je kritičnost proti vojski kopnela in je bila čedalje bolj sprejeta kot samostojna institucija znotraj samostojne države. Znatno del pripadnikov združenj civilne družbe, ki je nasprotovala bivši Jugoslovanski armadi pri militarizaciji družbe, ko se je Slovenija osamosvajala in gradila močan politični pluralistični sistem, je prestopila v vladna in parlamentarna telesa novega političnega sistema Republike Slovenije. To kaže, da morajo tudi najbolj vplivni predstavniki civilne družbe pridobiti vladno podporo, da lahko implementirajo svoje ideje. Navadno sami predstavijo ideje in skozi izzivanje izpostavijo nove kritike civilne družbe. V Sloveniji je veliko mirovnih aktivistov iz leta 1980 postalo visokih predstavnikov v novem neodvisnem političnem sistemu, ki je formiral novi obrambni sektor Slovenije. Spoznali so, da je moralo veliko njihovega mirovnega aktivizma ostati zunaj vrat, ko se je ščitilo državne interese z vsemi sredstvi (Malešič in Jelušič 2005, 222–223).

Politična država mora razviti občutljivost do politične kulture državljanov, upoštevati mora njene bistvene značilnosti, in če jo spreminja, mora vedeti, kakšne bodo dolgoročne posledice spreminjanja politične kulture. Slovenska politična oblast, ki je v boju proti jugoslovanskim vojaškim oblastem razvila idejo demilitarizacije, ne more računati s tem, da

bo slovenska javnost preprosto pozabila na demilitarizacijo, ki je že postala politična vrednota, in ne le pobuda obrobni družbenih gibanj (Jelušič 1997, 211).

8.4.2 Javno mnenje

Brez dvoma je, da si slovenska vojaška elita želi naklonjenost družbe, sprejetja in podpore, kar pomeni določeno stopnjo potrebne legitimnosti za normalno delovanje in obstoj (Malešič in Jelušič 2005, 223–224). Vsako površnost in malomarnost javno mnenje hitro kaznuje z odtegnitvijo podpore, ki jo skuša politični sistem nato nadomestiti s silo. Uporaba sile pa v odvisnosti od stopnje politične kulture vodi celo k zmanjšanju legitimnosti in ne nujno k njenemu povečanju (Jelušič 1007, 212).

Pričakovanja družbe so, da bo vojska učinkovito zajezila agresijo in uspešno branila državo, ko bo to potrebno. V zaznavi ogroženosti, ki jih je mogoče zaznati v javnem mnenju slovenskih državljanov, je kot najnevarnejše mogoče šteti ekološke in gospodarsko-socialne grožnje, kar ustreza politični kulturi industrijsko razvitih držav. Zaradi vojne na slovenskih tleh leta 1991 bo obramba domovine pomembna vrednota, ki bo sama po sebi legitimirala obstoj oboroženih sil in vojaškega dela slovenskega nacionalnovarnostnega sistema (Jelušič 1997, 212).

Družbeni imperativ se nanaša na pričakovanja družbe, da bo vojska spoštovala temeljne družbene vrednote, norme in pravila obnašanja. Povzeto – da vojska linearno z družbo ne ustvarja svoje lastne subkulture. Pričakovano je, da vojska sodeluje v več družbenih programih. V zvezi s funkcijskim in socialnim imperativom so slovenska družbena pričakovanja oboroženih sil dokaj unikatna v zvezi z dajanjem prednosti naravnim nesrečam, kot pa obrambi države. Kazalniki tega so, da so slovenski javni atributi o socializaciji in socialno-ekonomski vlogi oboroženih sil dokaj visoki, vendar sočasno močno nasprotujejo vmešavanju v politične zadeve. Kar se tiče procesa političnega odločanja, naj bi oborožene sile sodelovale le v vojaško-obrambnih zadevah. Večina družbe je za zmanjšanje oboroženih sil, kot tudi obrabnega proračuna, kar kaže na željo, da bi bile oborožene sile visoko profesionalizirane, uradniki pa bi bili pripadniki strank. Po navedbah družbe v Sloveniji, naj bi Slovenska vojska sodelovala v mirovnih operacijah v tujini s svojimi profesionalnimi silami, v večini v humanitarnih operacij, kot tudi v operacijah vzpostavljanja miru in naj ne bi bili preveč oddaljeni od doma (Malešič in Jelušič 2005, 223–224). To je izpostavila tudi ministrica Jelušič v Dnevniku, ki pravi: "*Vi veste, da še ni pravice v svetu, v katerega ste vi vnašali mir, sočutje, stabilnost in občutek za enakost, enakopravnost,*" je poudarila. Ponos

ministrstva je po njenih besedah tudi ponos celotne države, saj slovenski vojaki na mednarodnih misijah skrbijo "za zunanjo podobo države v svetu" (Dnevnik.si 2009č).

Lojalnost javnosti, ki je nekakšen motiv za ohranjanje legitimnosti oboroženih sil naj bi izhajala iz pripravljenosti javnosti, da priznava oborožene sile kot predstavnika temeljnih družbenih vrednot. Zato se oborožene sile legitimirajo same po sebi, ali pa kot neposreden izraz družbenih vrednot. To svojo značilnost še posebej uporabljajo takrat, ko se skušajo poistovetiti z željo po ohranitvi stabilnosti znotraj družbe. To pomeni, da je treba oborožene sile opazovati kot cilj, ki omogoča vladi in posameznikom varno okolje (Jelušič 1997, 51).

Pretirana čustvena lojalnost javnosti do oboroženih sil lahko privede do militarizma, ki zaradi posebnega odnosa med državno vojaško organizacijo in globalno družbo privede do usmerjanja družbenega življenja s strani profesionalne vojaške organizacije (Grizold v Jelušič 1997, 51).

9 ZAKLJUČEK

V svoji najpreprostejši razlagi civilno-vojaška razmerja pomenijo odnose med vojsko in civilno družbo. V razviti demokratični ureditvi je varovanje demokratičnih vrednot ključnega pomena. Kot smo že ugotovili gre za pomemben teoretičen problem, skozi katerega poskušamo razložiti, kako težko je zagotoviti njihovo varovanje. Gre za to, da so vrednote vojske s svojim poslanstvom, da z represivnimi sredstvi varuje te vrednote in sočasno tudi varnost države in državljanov, v nasprotju z vrednotami ljudstva, ki temeljijo na razumu. To pomeni, da se vrednote vojske meri s stopnjo demokratičnosti in demokratične vrednote s stopnjo njihovega zavarovanja s strani vojske.

Na podlagi dveh demokratičnih teorij, republikanske in liberalne, poskušamo pokazati pristop k civilno-vojaškim razmerjem skozi varovanje demokratičnih vrednot. Med tem, ko liberalna teorija predpostavlja verovanje vrednot posameznika v konfliktnem okolju, na drugi strani republikanska teorija podpira državljanje v njihovih aktivnostih v javnem življenju in v vključevanju pri obrambi države, kot sta menila Janowitz in Huntington. Pri vključevanju v javno življenje in pri udeležbi v obrambi posameznik razvija svoje družbene vrednote in s tem se pripadnost k državi krepi. Sodobne demokracije težijo k dosegu civilno-vojaških razmerij v vsaki družbi, saj družba zahteva varnost in izpolnitev družbenih vrednot. Prepletanje med posameznikovo varnostjo kot simbolom zaznave na podlagi občutka in med družbeno varnostjo, ko so Oborožene sile same simbol te varnosti, se civilno-vojaška razmerja v okviru družbenih vrednot krepijo. Krepitev samih civilno-vojaških razmerij se izvaja skozi pridobivanje strokovnosti civilnega in vojaškega organa. Kot izpostavlja Huntington, strokovnost prinese napetost med dvema sferama – med civilno in vojaško. S tem se pojavnost nadzora nad sferama kaže v podrejenosti, kar pomeni, da se sprejme integriteta vojaškega osebja in politična usmerjenost civilnega osebja. S tem se cilji za doseg družbenih vrednot na obeh sferah uresničijo. Na podlagi tega je vključen celoten aspekt tako obrambnega kot civilnega ustvarjanja nacionalnovarnostne politike. Ti odnosi izvirajo iz demokratičnih vrednot profesionalne vojske kot transparentne in odgovorne institucije, kar omogoča civilnemu nadzoru dobro vladanje v skladu z vladavino prava in z upoštevanjem uresničevanja družbenih vrednot. Nadzor je sestavljen iz načel in pravil odločanja. V primeru odpovedi nadzora, tako vojaškega kot civilnega, se pojavi politična legitimnost države, ki teži

k minimumu nasilja in se nanaša na pristojnosti političnih institucij nad tistimi, ki naj bi jim te institucije vladale. To se nanaša tudi na legitimnost vojaštva, ki je odvisno od legitimne politične države. Da se vzpostavi legitimnost oboroženih sil so s strani civilnih voditeljev in družbe podana različna pričakovanja in cilji, vse v okviru pojma uresničevanja družbenih vrednot. Tako so civilno-vojaška razmerja v demokratičnih državah osnovana na družbenih vrednotah, ki jim tako civilna kot vojaška sfera poskušata s profesionalizacijo svojih pripadnikov slediti in jih uresničevati za cilj splošne varnosti.

Ustanovitev nove države, Republike Slovenije leta 1991, je prineslo postavitev novih okvirov pri formiranju politične ureditve države z demokratičnimi načeli in novo strategijo nacionalne varnosti, ki je vključevala ustanovitev Ministrstva za obrambo, ki je prevzelo vso odgovornost nad vojaštvom. S tem potrdimo temelje demokratične teorije o civilno-vojaških razmerjih, ki se kažejo v odnosu med vlado in vojsko, kjer je minister za obrambo civilist in neposredno odgovoren vladi. S tem je nacionalni sistem postal bolj transparenten in dostopen nadzoru. Liberalna teorija zagovarja prioriteto zaščite pravic državljanov v demokratičnih državah, kar Slovenija po pričevanju Malešiča in Jelušičeve dela ravno to s tem, ko gradi civilno-vojaške odnose vzporedno z lastno tradicijo politične kulture in potreb, pri čemer je v zakup vzela osnovne standarde modela civilno-vojaških odnosov v liberalno-demokratičnih državah. Liberalno-demokratična država znotraj politične skupnosti gradi vlogo varuha, kar pomeni, da v primeru spopada vojska varuje državo. Po Blandu se večina civilno-vojaških razmerij v liberalno-demokratični državi kaže v dobro obstoječi vladi in na odločitvah voditeljev, ki delujejo v miru in v vojni. Slovenija je svoje civilno-vojaške odnose gradila vzporedno z lastno tradicijo in se posluževala osnov liberalno-demokratičnega modela. Pri tem so bili demokratični odnosi med civilno in vojaško sfero šibki in včasih neupoštevani. Pri tem se je želja po legitimnosti vojske večala in želela, da se njena vloga v družbi sprejme. Civilno-vojaški odnosi v Sloveniji so odsev novonastalega političnega reda z osamosvojitvijo Slovenije. Tako je splošno sodelovanje med vojsko, civilno družbo in političnimi voditelji utemeljeno na varovanju demokratičnih vrednot države. Oborožene sile sicer želijo vplivati na politiko, vendar le do meje, kjer lahko s svojim profesionalnim znanjem pripomorejo k bolj učinkovitemu delovanju vojske pri oblikovanju nacionalnovarnostne politike. Svojo legitimnost je Slovenska vojska krepila skozi spremembo političnega režima, ki ga je pridobila z osamosvojitvijo in na podlagi koncepta mednarodne varnosti, ko si je dala možnost in željo vstopa v zvezo NATO in Evropsko unijo. S tem potrjujemo hipotezo, da civilno-vojaška razmerja ohranjajo normativno skrb varovanja demokratičnih vrednot. Pri tem

potrdimo tudi drugi del hipoteze, da se ta demokratična načela upošteva pri oblikovanju civilno-vojaških odnosov v Sloveniji.

10 LITERATURA

Albright E. David. 1980. Comparative conceptualization of Civil-Military relations. *World politics* 32 (4): 553–576.

Arnejčič, Beno in Igor Vah. 2001. Civil-Military Relations in Slovenia: Aspects, Factors, Problems. V *Civil-military relations in South-East Europe. A survey of the national perspectives and the adaptation process to the partnership for peace standards*, ur. Plamen I. Pantev, 175–200. Vienna: Institut für Internationale Friedenssicherung.

Bebler A., Anton. 1997. *Civil-Military Relations in Post-Communist states. Central and Eastern Europe in transition*. Westport, Connecticut. London: Praeger.

Bland L. Douglas. 2001. Patterns in liberal democratic civil-military relations. *Armed forces and society* 27 (4): 525–540.

Born, Hans, Marina Caparini, Karl W. Haltiner in Jurgen Kuhlmann. 2006. *Civil-Military relations in Europe. Learning from crisis and institutional change*. Oxford: Routledge.

Burk, James. 2002. Theories of democratic Civil-military relations. *Armed forces and society* 29 (1): 7–29.

Coakley, Mathew. 2011. On the value of political legitimacy. *Politics Philosophy Economics* (10): 345.

Cottey Andrew, Timothy Edmunds in Anthony Forster. 2002. The second Generation problematic: Rethinking Democracy and Civil Military relations. *Armed forces and Society* (29): 31.

Dnevnik.si. 2009a. Slovenija je v okviru civilno-razvojnega sodelovanja v Afganistanu darovala 40 tisoč evrov, 30. november. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042319228>. (27. julij 2012).

--- 2009b. Jelušičeva: Politična kultura ne omogoča moralnega varstva posameznikom iz stroke, 30. september. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042303357> (27. julij 2012).

--- 2009c. Jelušičeva: Trpljenja civilnega prebivalstva se ne da izmeriti in zapisati na spomenike, 31. oktober. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042311453> (27. julij 2012).

--- 2009č. Ljubica Jelušič: Afganistan ostaja naša skupna skrb, 31. marec. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042256116> (27. julij 2012).

--- 2010d. Vlada sprejela strategijo za izhod iz krize; bodo falcona naposled prodali?, 4. februar. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042335315> (27. julij 2012).

--- 2009e. Jelušičeva o aferi Patria: Ministrstvo namerava radikalno reprogramirati pogodbo z Rotisom, 31. avgust. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042295198> (27. julij 2012).

Juvan Jelena. 2011. Civilno-vojaški odnosi v Sloveniji : 1991-2011. V *Dvajset let slovenske državnosti: program in zbornik povzetkov*, ur. Lea Nahtigal, 29–30. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.

Fabienne, Peter. 2010. "*Political Legitimacy*". Dostopno prek: <http://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=legitimacy> (11. september 2012).

Foster, Gregory D. 2005. Civil-Military relations: The postmodern democratic challenge. *World Affairs* 167 (3): 91–100.

Garb, Maja. 1996. *Vojska in civilna oblast: politizacija vojske*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 1998. Razmerje med vojsko in oblastjo v Vzhodni Evropi. V *Perspektive sodobne varnosti iz obramboslovnih raziskav II*, ur. Anton Grizold, 60–73. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Gorenc, Zlata. 1990. Aktualnost misli Max Webra. Trije čisti tipi legitimne oblasti. *Družboslovne razprave* 7 (9): 126–133.

Gow, James. 1992. *Legitimacy and the military, The Yugoslav Crisis*. London: Pinter Publishers.

Huntington P., Samuel. 1967. *The soldier and the state, The theory of Politics of civil-military relations*. Cambridge, Massachusetts: Thebelknap press of Harvard university press.

Jelušič, Ljubica. 1997. *Legitimnost sodobnega vojaštva*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kavčič, Samo. 2011. *Enotna politična teorija. Brezkompromisna nova paradigma*. Maribor: Subkulturni azil Maribor.

Lyons M., Gene. 1961. The new civil-military relations. *The american Political Science review* 55 (1): 53–63.

Malešič, Marjan in Ljubica Jelušič. 2005. Towards Civilian Supremacy: Civil Military Relations in Slovenia. V *The Evolution of Civil-Military relations in South East Europe : continuing democratic reform and adapting to the needs of fighting terrorism*, ur. Philipp H. Fluri, Gustav E. Gustenau in Plamen I. Pantev, 211–229. Heinderberg: Physica-Verlag.

Praprotnik, Rok. 2009. General brez odgovorov. *Dnevnik*, 4. februar. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/debate/komentarji/1042242027> (4. julij 2012).

Rosen, Frederik. 2009. Third-Generation Civil-military relations. *Security dialogue* (40): 597.

Slovar Slovenskega knjižnega jezika. 2000. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

Ustava RS Ur. l. RS 33/1991. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=61579&part=&highlight=ustava+republike+slovenije> (27. september 2012).

Šumič Riha, Jelica. 2001. *Pravo in politika*. Ljubljana: Liberalna Akademija.

Zakon o obrambi (ZObr-UPB1). Ur. l. RS 103/2004. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2004103&stevilka=4405> (27. september 2012).